

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРИВОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет географії, туризму та історії
Кафедра географії та методики її навчання

«Допущено до захисту»
Завідувач кафедри

(підпис)

(прізвище, ініціали)

«___» _____ 2023 р.

Реєстраційний № _____

«___» _____ 2023 р.

ГЕОКУЛЬТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКАНДИНАВСЬКИХ
КРАЇН ТА МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЇХ ВИВЧЕННЯ ПІД
ЧАС ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Кваліфікаційна робота студента групи ГТм–22
ступінь вищої освіти: магістр
спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)
Чернілевського Дмитра Геннадійовича

Керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Бондаренко О. В.

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS _____ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

(підпис)

(прізвище, ініціали)

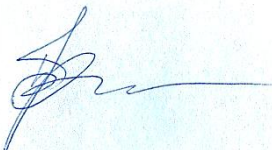
(підпис)

(прізвище, ініціали)

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Чернілевський Дмитро Геннадійович, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавав і не одержував недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомлений. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ГЕОКУЛЬТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН	7
1.1. Понятійний апарат дослідження та методика здійснення геокультурної характеристики Скандинавських країн	7
1.2. Геокультурна характеристика Скандинавських країн	15
1.3. Досвід суспільно-економічних перетворень Скандинавських країн та його цінність для України	42
Висновки до розділу 1	46
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГЕОКУЛЬТУРНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН ПІД ЧАС ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ	47
2.1. Аналіз навчальної програми з курсу географії 10 класу «Географія: регіони та країни»	47
2.2. Розроблення електронного факультативного курсу для учнів 10 класу з елементами ClassCraft-квесту «Скандинавія»	50
Висновки до розділу 2	58
ВИСНОВКИ	59
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	61
ДОДАТКИ	65
Додаток А	65
Додаток Б	66

ВСТУП

Актуальність дослідження. Загальновідомо, що Скандинавські країни незважаючи на периферійне географічне положення, а також доволі обмежений природно-ресурсний потенціал, належать до держав з високим соціально-економічним рівнем розвитку; з більш сприятливою, ніж в інших субрегіонах Європи демографічною ситуацією; з високими показниками індексу щастя і людського розвитку; рівнем прав людини і виборчої демократії; зайнятості і соціальної захищеності населення.

У зв'язку з цим існує потреба вивчення досвіду суспільно-економічних перетворень Скандинавських країн задля визначення його цінності для України, яка найближчим часом має кардинально реформувати народне господарство, з тим, щоб якомога швидше оговтатися від повномасштабного вторгнення сусідньої країни-агресора і стати на шлях демократичного розвитку в умовах повоєнної відбудови.

Вивчення суспільно-економічних перетворень, а тим більше співпраця України зі Скандинавськими країнами не є новою.

Взаємодія українців та скандинавів визначена більше, ніж 150 документами міждержавними угодами та меморандумами, й спрямована на реалізацію різноманітних інвестиційних проєктів, перейняття досвіду та технологій, здійснення спільних наукових досліджень тощо [27].

Різні аспекти як соціально-економічного, так і геокультурного розвитку Скандинавських країн були предметом багатьох наукових праць. Зокрема І. Матюшенко, О. Прасул, Е. Саргсян [27] досліджували інноваційне співробітництво України та Скандинавських країн в умовах нової промислової революції; І. Гудзеляк, В. Вигор [6] – особливості демографічного розвитку Скандинавських країн; О. Огієнко [16] – скандинавську освіту дорослих як соціальний інститут; Д. Голота, К. Мальцева [3] – цілі, результати та тенденції імміграційної політики в Данії, Норвегії та Швеції; А. Лопованова [14] – екологічні ініціативи Норвегії та Швеції у рамках міжнародних регіональних організацій тощо.

Попри різнобічне вивчення суспільного розвитку Скандинавських країн, одним із аспектів, який потребує розгляду є геокультурна характеристика. У контексті підготовки підростаючого покоління важливим є її вивчення в умовах загальноосвітньої школи, наприклад, під час вивчення шкільної географії. Оскільки, обсяг шкільних освітніх компонентів, як правило, чітко визначений навчальною програмою, а навчальною програмою з географії окреме вивчення Скандинавських країн (через дефіцит часу), на жаль, не передбачено, то однією з альтернатив можуть служити факультативні заняття.

Актуальність дослідження зумовила вибір теми кваліфікаційної роботи: *«Геокультурна характеристика Скандинавських країн та методичні особливості їх вивчення під час факультативних занять старшокласників»*.

Мета дослідження: полягала у геокультурній характеристиці Скандинавських країн та теоретичному узагальненні методичних особливостей її вивчення під час факультативних занять.

Реалізація мети потребувала розв'язання таких **завдань дослідження:**

- 1) розглянути понятійний апарат дослідження та методику здійснення геокультурної характеристики Скандинавських країн;
- 2) здійснити геокультурну характеристику Скандинавських країн;
- 3) вивчити досвід суспільно-економічних перетворень Скандинавських країн та з'ясувати його цінність для України;
- 4) проаналізувати навчальну програму з шкільного курсу географії та розробити факультативний курс для учнів 10 класу задля поглиблення їх знань про Скандинавські країни.

Об'єкт дослідження: Скандинавські країни.

Предмет дослідження: геокультурна характеристика Скандинавських країн та методичні особливості їх вивчення під час факультативних занять.

Матеріал дослідження. Представлене в роботі дослідження ґрунтується на матеріалах міжнародних організацій, зокрема: Фонду ООН у галузі народонаселення, Економічної і соціальної ради ООН, Міжнародної організації праці, Міжнародної організації міграцій, Світового банку, Євростату –

статслужби Європейського Союзу, Європейської агенції довкілля та ін.

Під час виконання кваліфікаційної роботи використано такі **методи дослідження**: систематизація наукових джерел задля визначення понятійного апарату дослідження та з'ясування методики здійснення геокультурної характеристики Скандинавських країн; аналіз обліково-статистичних даних, які застосовано для геокультурної характеристики Скандинавських країн; узагальнення досвіду суспільно-економічних перетворень Скандинавських країн задля визначення його цінності для України.

У кваліфікаційній роботі застосовано картографічний редактор Mapchart для створення картосхем, що візуалізують окремі аспекти геокультурного розвитку Скандинавських країн; картографічний веб-сервіс Google Maps для підготовки інтерактивних карт «Об'єкти культурної спадщини Скандинавських країн (ЮНЕСКО)», «Скандинавські ТНК»; табличний процесор Microsoft Excel для побудови статево-вікових пірамід Данії, Норвегії та Швеції та прогнозу демографічного розвитку цих країн тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні низки картосхем, статево-вікових пірамід, діаграм, інтерактивних карт, які ілюструють різні аспекти геокультурної характеристики Скандинавських країн і можуть бути використані під час вивчення шкільного курсу «Географія: регіони та країни» у 10 класі.

Окрім того, методичний інтерес в контексті поглиблення знань учнів з регіональної економічної і соціальної географії світу, зокрема скандинавського субрегіону, може мати розроблений електронний факультативний курс «Скандинавія» та відповідний географічний Classcraft-квест, призначений для систематизації та узагальнення знань.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків за розділами, загальних висновків, списку використаних джерел (37 найменувань), додатків. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи становить 66 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ГЕОКУЛЬТУРНА ХАРАКТЕРИСТИКА СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

1.1. Понятійний апарат дослідження та методика здійснення геокультурної характеристики Скандинавських країн

З огляду на те, що дослідницький фокус кваліфікаційної роботи спрямовано на «Скандинавські країни», а ключовим поняттям кваліфікаційної роботи є «геокультурна характеристика», з'ясуємо зміст цих понять, а також інших суміжних («Скандинавія», «Нордичні країни», «геокультурний простір», «геокультурний ландшафт» тощо), які дадуть змогу розв'язати перше завдання нашого дослідження.

Задля з'ясування сутності поняття «Скандинавські країни» перш за все розглянемо наукові підходи до регіонального поділу Європи та її субрегіонів.

В. Безуглий а С. Козинець зауважують, що «на карті світу виділяють такі історико-географічні субрегіони, що об'єднують країни за ознаками сусідства, спільності історичного та господарсько-культурного розвитку <...> Скандинавія: Данія, Норвегія, Швеція, Ісландія» [1, с. 17]. Отже, на думку вітчизняних географів, Скандинавія є субрегіоном Європи, який охоплює чотири країни, що мають сусіднє географічне положення та спільні риси розвитку.

Водночас С. Кобернік та Р. Коваленко, дотримуючись геосхеми ООН [11], у межах макрорегіону Європа виокремлюють субрегіон «Північна Європа», який включає 10 держав (Норвегія, Швеція, Фінляндія, Данія, Ісландія, Велика Британія, Ірландія, країни Балтії) [11, с. 237, с. 239]. Таким чином, Північна Європа значно ширше поняття за змістом, ніж Скандинавія.

На основі аналізу наукової літератури з регіональної економічної і соціальної географії світу можна стверджувати, що серед науковців відсутній єдиний підхід як до регіонального поділу світу, так і до субрегіонального поділу європейського регіону. Так, у межах Європи І. Родіонова виокремлює Західну, Центральну і Східну Європу; Б. Яценко – Західну, Центральну, Східну; П. Масляк, Я. Олійник та А. Степаненко – Північну, Західну,

Південну, Східну; В. Максаковський – Середню, Північну, Південну, Східну.

Отже, як зазначають В. Безуглий та С. Козинець, серед науковців донині «наявні суттєві розбіжності у виділенні історико-регіональних одиниць» [1, с. 15]. Деякі вітчизняні географи, зокрема, В. Юрківський [24], використовує під час вивчення регіонів світу країнознавчий підхід.

Немає єдності щодо територіального районування світу і серед міжнародних організацій, оскільки кожна інституція пропонує регіональний поділ залежно від специфіки своєї діяльності. Цінним в контексті сказаного є дослідження Г. Горіної [4], яка проаналізувала підходи міжнародних інститутів до територіального районування світу за туристичними регіонами.

Щодо співвідношення понять «Скандинавія» та «Скандинавські країни» у науковій літературі наявні протилежні позиції дослідників.

Д. Пугачова-Лакішик зазначає, що Скандинавськими або Нордичними є країни Скандинавського півострову (Норвегія, Швеція, Фінляндія, Данія, Ісландія), оскільки вони об'єднані спільністю історичного розвитку та лінгвістичними особливостями, а термін «Скандинавія» використовують на позначення трьох країн: Данії, Норвегії та Швеції. Крім того, науковиця зауважує: «Власне термін “Скандинавія” в країнах Північної Європи ХІХ ст. мав не стільки географічне, скільки культурно-політичне навантаження. Він позначав тісну взаємодію країн, взаємодопомогу та підготовку спільних політичних, економічних та інших проєктів. Але для більшості європейців Скандинавські країни ототожнювалися з поняттям «Північ» (Norden), тому термін «нордичний» також звично лунає для позначення цих країн» [18, с. 18].

Зрідка Скандинавію визначають як історико-культурний субрегіон на півночі Європи, який охоплює Скандинавський півострів, а також півострів Ютландію та прилеглі острови. Таким чином до складу Скандинавії варто віднести лише Данію, Норвегію і Швецію.

Іноді саме під Скандинавськими країнами розуміють частину Північної Європи, яка охоплює Данію, Норвегію, Швецію та пов'язані з ними території, а склад Скандинавії, навпаки, розширюють додаючи до цих трьох країн також

Ісландію, або й навіть Фінляндію, ототожнюючи, таким чином, Скандинавію з Північною Європою.

В англійській мові нерідко Скандинавія і Скандинавські країни ототожнюють і вживають як синоніми.

У межах кваліфікаційної роботи трактуємо *субрегіон* як частину *регіону*, до складу якого входить кілька сусідніх країн, що мають спільні культурно-історичні, фізико-географічні та соціально-економічні особливості розвитку.

Враховуючи зазначене вище, *Скандинавські країни* будемо розглядати як один із європейських субрегіонів, до складу якого входять лише три країни: Данія, Норвегія та Швеція (рис. 1.1.). Обмеження предмету дослідження лише до трьох країн пояснюємо тим, що Фінляндія має інші географічні та лінгвістичні особливості, а Ісландія має дещо ізольоване острівне географічне розташування.

Нордичні країни трактуємо дещо ширше, ніж скандинавські, оскільки відносимо до них країни, географічно розташовані в Північній Європі та Північній Атлантиці. Відтак до нордичних окрім Данії, Норвегії і Швеції відносимо Ісландію й Фінляндію (рис. 1.2.).

Задля того, щоб визначитися з методикою здійснення геокультурної характеристики Скандинавських країн необхідно спочатку з'ясувати сутність понять «геокультурний простір», «геокультурний ландшафт», «геокультурна характеристика».

На основі аналізу наукової літератури [7, 8], *геокультурний простір* розумітимемо як системне територіальне утворення, яке є частиною географічного простору і виникає в результаті взаємодії різноманітних територіальних підсистем, зокрема природних, економічних, соціальних тощо. Матеріальним підґрунтям геокультурного простору є територія, а об'єднувальною ланкою – культура (матеріальна й духовна).

■ Скандинавські країни

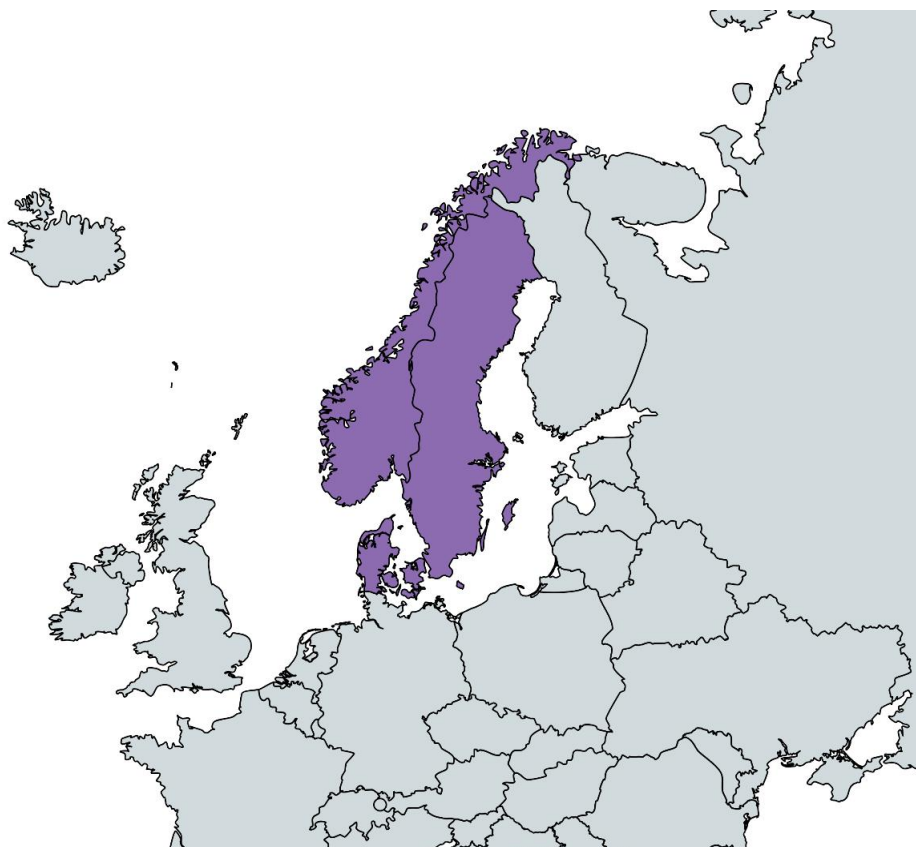

Рис. 1.1. Картосхема «Скандинавські країни»

■ Нордичні країни

Рис. 1.2. Картосхема «Нордичні країни»

У межах геокультурного простору певної території (зокрема й субрегіону) формується *культурний ландшафт*, який услід за С. Заруцьким [8], тлумачимо як цілісний культурно-господарський територіальний комплекс, сформований в результаті трансформації природного середовища під час господарської діяльності людей під впливом культурно-історичних, фізико-географічних та соціально-економічних чинників.

Досить цінним для розуміння предмету нашого дослідження є тлумачення змісту культурного ландшафту С. Заруцьким. Розглянемо його більш детально. Культурний ландшафт має складну структуру, у межах якої науковець виокремлює два взаємопов'язаних складники (шари): природний і культурний (суспільний) (рис. 1.3.).

КУЛЬТУРНИЙ ЛАНДШАФТ				
Культурний шар	СОЦІОФАКТИ		МЕНТИФАКТИ	АРТЕФАКТИ
	традиційна культура	повсякденна культура	особливості регіональної ідентичності населення	об'єкти культурної спадщини
	етнічний склад населення	виробничо-господарські особливості населення (рівень розвитку, якість життя)		
	лінгвістичний склад населення			
	конфесійний склад населення	спосіб життя	географічні образи території	об'єкти природно-культурної спадщини (палацово-паркові комплекси, садиби тощо)
	топонімічні особливості	особливості землекористування та природокористування		
	етнографічні (побутові) особливості			
Природний шар	особливості та ступінь перетворення природних компонентів ландшафту			об'єкти природного населення
	ПРИРОДНІ КОМПОНЕНТИ ЛАНДШАФТУ			

Рис. 1.3 Компоненти культурного ландшафту (за С. Заруцьким [8])

До складу природного складника входять:

– *природні компоненти природного ландшафту* (геологічний фундамент, рельєф, ґрунтовий покрив, кліматичні умови, гідрологічні умови та ресурси, тваринний та рослинний світ), взаємозумовлена сукупність яких виступає середовищем проживання територіальної спільноти людей та ресурсною базою господарської діяльності;

– *антропогенні (перетворені) компоненти*, що сформувалися внаслідок перетворення господарською діяльністю природних компонентів та є природно-технічними комплексами у вигляді систем та об'єктів землекористування (системи землеробства, природокористування, рекреації, розселення населення (селитебних об'єктів), виробничо-господарської інфраструктури) [8, с. 99].

До складу культурного складника ландшафту, який охоплює всі сфери матеріальної, соціальної та духовної діяльності людини, належать:

– *соціофакти* – історично сформована сукупність характеристик традиційної та повсякденної культури територіальної спільноти людей із системою норм, правил і моделей поведінки та взаємодії в організації своєї діяльності, спрямованих на задоволення основних людських потреб. До традиційних компонентів культури належать етнокультурні характеристики населення, етнографічні риси та специфіка топонімії. Компонентами повсякденної культури є набуті в процесі суспільного розвитку навички, уміння, система цінностей та організації діяльності із забезпечення матеріальних та духовних благ (виробничо-господарські особливості населення, спосіб життя, особливості землекористування та природокористування тощо);

– *ментифакти* – історично сформована сукупність світоглядних уявлень та характеристик представників геокультурної спільноти людей про територію проживання, виражених у регіональній ідентичності населення, географічних образах території;

– *артефакти* – сукупність створених у результаті господарської

діяльності матеріальних об'єктів у ландшафті. Сюди належать виробничі об'єкти, архітектурні комплекси, зокрема об'єкти історико-культурної спадщини, транспортна інфраструктура тощо [8, с. 100].

Виходячи з зазначеного вище, *геокультурну характеристику субрегіону* можна здійснити шляхом опису особливостей розвитку культурного ландшафту певної території під впливом культурно-історичних, фізико-географічних та соціально-економічних чинників.

Узагальнюючи своє бачення структури культурного ландшафту, науковець С. Заруцький зазначає, що культурний складник ландшафту можна розглядати як приклад суспільної територіальної системи, яка охоплює:

– *соціально-економічну підсистему*, що включає основні характеристики виробничо-господарської діяльності населення, розміщення виробничо-господарської інфраструктури, виражені у спеціалізації господарства, рівні соціально-економічного розвитку території;

– *етнокультурну підсистему*, з основними характеристиками традиційної культури населення (етнічний, лінгвістичний, конфесійний склад населення);

– *історико-культурну підсистему*, що охоплює об'єкти культурної спадщини та топоніми, що відображають процес формування культурного ландшафту та історію розвитку місцевого геокультурного співтовариства.

Виходячи з зазначеного вище, *геокультурна характеристика субрегіону* (за С. Заруцьким) можлива шляхом опису особливостей культурного ландшафту та його складників.

Іншої позиції дотримується С. Капіруліна [10], яка характеризує низку геокультурних регіонів світу акцентувала увагу на таких аспектах, як: географічна довідка; особливості природи; характеристика населення регіону; історико-етнічний опис; характеристика духовної та матеріальної культури.

За методикою Т. Немцевої *геокультурну характеристику території* (регіону, району, населеного пункту) можна здійснити визначивши культурно-

географічне положення регіону (у нашому випадку – субрегіону), а також шляхом опису його еколого-культурних, соціально-культурних, етнокультурних та господарсько-культурних особливостей.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, у межах кваліфікаційної роботи **геокультурну характеристику Скандинавських країн** здійснимо **за планом:**

- 1) культурно-географічне положення Скандинавських країн;
- 2) історико-культурні особливості Скандинавських країн;
- 3) еколого-культурні особливості Скандинавських країн:
 - вплив природних умов і чинників на культуру;
 - вплив культурних процесів на природне середовище;
- 4) соціально-культурні особливості Скандинавських країн
 - чисельність і щільність населення;
 - статеві-вікова структура населення;
 - типи поселень і їх культурна специфіка;
 - міграційні процеси;
 - регіональна політична культура;
- 5) етнокультурні особливості Скандинавських країн:
 - етнічний склад населення;
 - культурні особливості населення (рівень освіченості населення, релігії);
 - етнографічні відмінності населення;
 - лінгвістичні особливості;
 - географія творчої діяльності населення (мистецтво, наука, культура побуту, народна культура);
- 6) господарсько-культурні особливості Скандинавських країн:
 - традиційні способи господарювання;
 - домінуючі типи спеціалізації господарства;
 - рівень розвитку транспорту;
 - професійний склад населення субрегіону.

Розглянемо кожен із складників геокультурної характеристики Скандинавських країн у наступному параграфі кваліфікаційної роботи.

1.2. Геокультурна характеристика Скандинавських країн

У попередньому параграфі кваліфікаційної роботи розглянуто зміст ключових понять дослідження («Скандинавські країни», «геокультурна характеристика» тощо). Окрім того, визначено план геокультурної характеристики, відповідно до якого буде здійснено огляд досліджуваного нами субрегіону Європи.

1) Культурно-географічне положення Скандинавських країн

Для розуміння культурно-географічного положення Скандинавських країн спочатку варто розглянути геокультурне районування. Зазначимо, що серед науковців немає єдності щодо геокультурного поділу світу. У кваліфікаційній роботі нам близька позиція С. Капіруліної, яка у своїй праці «Географія культури» зазначає, що «основним принципом геокультурного районування є відособленість певної території, що дала змогу зберегти особливість культурної спадщини, та близькість культур народів певної території» [10, с.91], а також пропонує таке «сучасне геокультурне районування», як-от:

- Європейський регіон,
- Азійський регіон,
- Африканський регіон;
- Північноамериканський регіон;
- Латиноамериканський регіон;
- Австралійський регіон;
- Океанський регіон.

Цей регіональний геокультурний поділ, на нашу думку, певною мірою перегукується з етнокультурним поділом цивілізацій С. Гантінгтона [26], поданим на рис. 1.4. Водночас варто зауважити, що С. Гантінгтон до західної культури (цивілізації) відносить і європейський, і північноамериканський регіони.

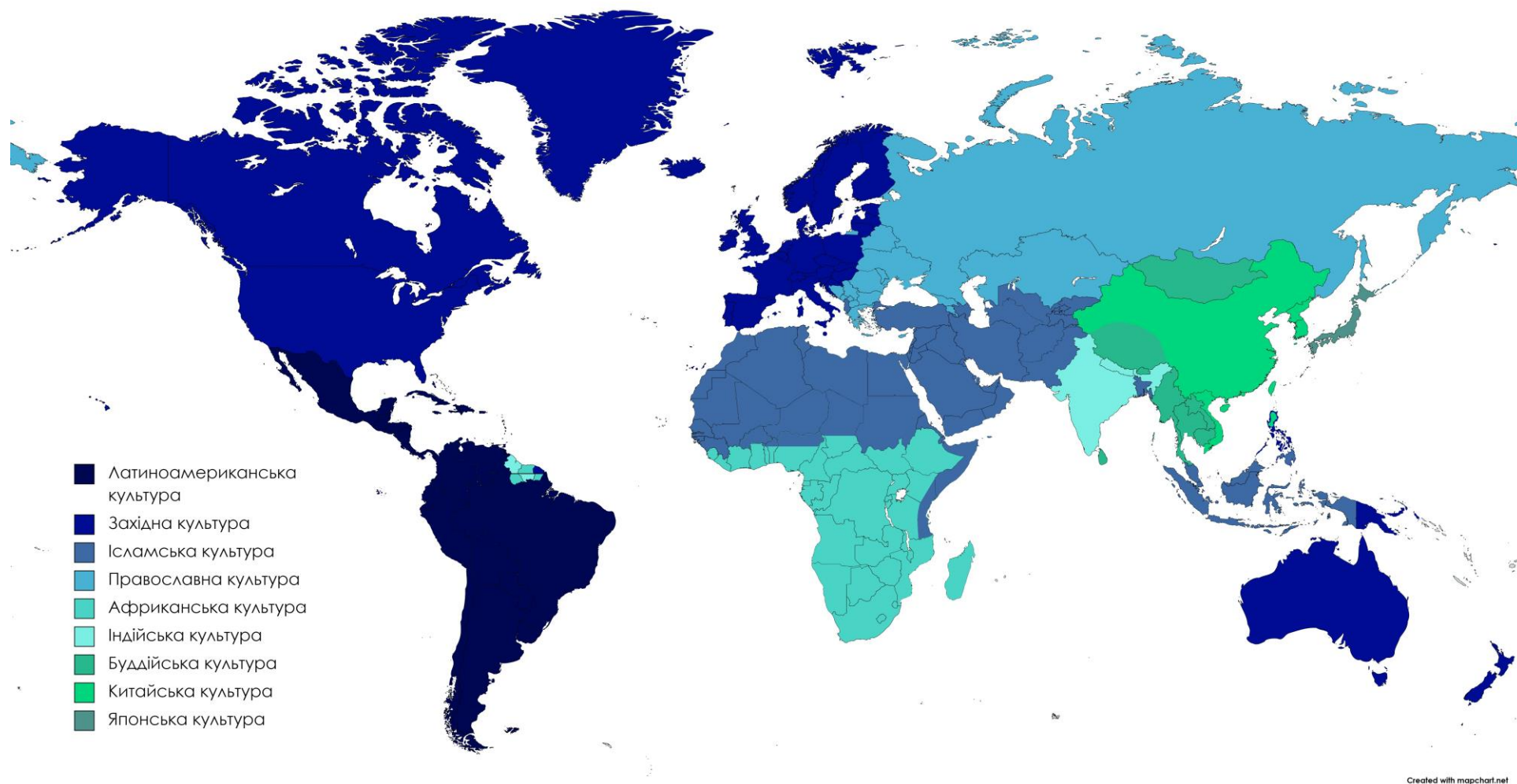

Рис. 1.4. Картосхема дев'яти «цивілізацій» за С. Гантінгтоном (складено автором за [24])

Культурно-географічне положення (КГП) Скандинавських країн є вигідним, оскільки вони розташовані в межах європейського геокультурного регіону, який увібрав у себе здобутки західної цивілізації, яка ґрунтується на низці принципів, що утвердилися під час багатовікового становлення європейської культури. Схарактеризуємо ці принципи:

– *класична спадщина*: західна цивілізація є спадкоємицею Античності й європейського Середньовіччя;

– *західне християнство* (католицизм і протестантизм, які походять від спільного кореня і з часів Реформації й Контрреформації достатньо мирно співіснують у цих країнах);

– *європейські мови*, що належать переважно до романської та германської груп індоєвропейської мовної родини й увібрали в себе значні пласти грецької і, особливо, латинської лексики;

– *поділ духовної і світської влади, релігії й політики*, що став результатом філософської концепції двох істин, сформульованих у XIV ст. англійським науковцем В. Оккамом як світоглядної передумови правового закріплення релігійних свобод, що, в свою чергу, відкрило шлях гарантуванню й інших свобод та прав людини та розбудові плюралістичних суспільств;

– *концепція центрального місця права* в регулюванні всіх сфер життя суспільства лягла в основу захисту прав людини, включаючи право власності та боротьбу проти встановлення деспотичної влади;

– *соціальний плюралізм* (співіснування в суспільстві різних автономних груп, що сприяє формуванню громадянського суспільства й перешкоджає надмірному втручанню держави в сферу приватного життя її громадян);

– *представницькі інститути*, що представляють і узгоджують інтереси різних суспільних груп за умов соціального плюралізму та знаходять вираз у парламентаризмі й місцевому самоврядуванні;

– *традиція індивідуальних прав і свобод*, з якої випливає принцип рівних прав для всіх індивідів [26].

Скандинавські країни межують із країнами західно- (Німеччина) північно- (Фінляндія) та східноєвропейського субрегіонів (Росія). Найближчими морськими сусідами країн цього субрегіону є Ісландія, Великобританія, країни Бенілюксу, Польща, країни Балтії, Росія.

Усі країни є членами ООН, Данія і Швеція – члени ЄС, Данія і Норвегія – члени НАТО. З 1814 р. Швеція у зовнішній політиці дотримувалася нейтралітету у військово-політичних блоках і військових конфліктах, водночас активізація подій на геополітичній арені, викликана російсько-українською війною вплинула на те, що ця країна 18 травня 2022 року подала заявку на вступ до північноатлантичного альянсу.

Унітарні держави Норвегія, Швеція і Данія за формою правління є конституційними монархіями, які при цьому мають одні із найвищих рейтингових позицій у переліку країн за рівнем прав людини, виборчих свобод та індексом щастя.

Усі Скандинавські країни мають вихід до незамерзаючих морів Атлантичного океану (Балтійського, Північного Норвезького), а також до Гренландського та Баренцового морів Північно-Льодовитого океану. Їх приморське положення суттєво вплинуло як на природу субрегіону, так і на його геокультурний розвиток та господарську діяльність. Окрім того, ці країни розташовані на перетині важливих морських і авіаційних магістралей між Європою і Англо-Америкою.

2) Історико-культурні особливості Скандинавських країн

Історія Скандинавських країн налічує не одне тисячоліття (табл. 1.1.). Усі Скандинавські країни пройшли складний шлях розвитку від протодержав, які зародилися в умовах суворого клімату, до сучасних соціально-демократичних держав загального добробуту, які дотримуючись принципу нейтралітету, залишаються досить активними гравцями на геополітичній арені світу і є членами низки міжнародних організацій (НАСО, ЄС).

Таблиця 1.1.

Історія розвитку Скандинавських країн [1, 24]

Період		Характеристика періоду
Доісторичний	Палеоліт	40 тис. р. до н.е.: наявність зледеніння, яке зійшло близько 12 тис. р. до н.е.; життя людей аренсбурзької к-ри в котлах; поширення тайги;
	Мезоліт	9000 р. тому: відступання льодовика приляло розселенню населення на ПнЗх і ПнСх, яке займалося полюванням, рибальством та збиранням; на Пн поширено мисливство, на Пд – змішані ліси; удосконалюється знаряддя праці (кам'яне, кістяне, примітивна кераміка);
	Неоліт	10 – поч. 3 тис. до н.е.: на Пд і в Цн населення переходить до осілого способу життя; полювання і збирання поєднують з сільським господарством і тваринництвом; у 3 тис. до н.е. на Пд з'являються праїндоевропейські племена;
Бронзова доба	панування теплого клімату сприяло розселенню населення і зростанню його чисельності; наприкінці доби клімат стає більш суворим, погіршуються умови проживання й населення мігрує на Пд; розвивається судноплавство і торгівля вовняними і дерев'яними виробами; отримання бронзових виробів під час торговельного обміну; налагодження зв'язків із кельтами;	
Залізна доба	погіршення клімату зумовило пошук кращих умов для проживання; населення Ютландії мігрує на Пд; встановлення торговельних відносин скандинавів з римлянами; розвиток стійлового скотарства, орного та підсічно-вогневого землеробства, полювання, рибальства; утверджується патріархальна структура суспільства; розвиток добування і обробки заліза; VI ст. утворюються перші князівства на чолі з вождями (хевдінгами) або військовими вождями (конунгами);	
Середньовіччя	Доба вікінгів	з VIII ст. мореплавство вікінгів навколо Європи і до берегів Близького Сходу, Пн. Африки, Ісландії, Гренландії та до о. Ньюфаундленд (торгівля, розбійництво); до Європи скандинави доставляли прянощі, шовк, ювелірні вироби; у XI ст. вікінги утворюють держави; норвежці досягли наприкінці X ст. берегів північної Америки; з 911 р. вікінги переходять до осілого способу життя у захоплених державах (герцогство Нормандія); У 1014 році відбувається об'єднання Данії, Норвегії і Англії. Час вікінгів завершується 1066 р. з поразкою норвезького короля Гаральда III;
	Утворення держав	кін. VII – поч. VIII ст. подібність мови та культури населення сприяло об'єднанню протодержав; IX–X ст. тривали спроби поєднати володіння скандинавів; наприкінці епохи вікінгів утворюються повноцінні держави і встановлюється мир між королівствами, який тривав упродовж 30 років;
	Християнізація	перша спроба зроблена в 830-х роках; у 965 р. – Данія прийняла християнство; Норвегія хрещена при Олафі I, Олафі II і Сігурді I Хрестоносці; запровадження церковної десятини; XII ст. – християнство в Швеції;
	Кальмарська унія	1397–1521 рр.: прийняття акту про вічну унію трьох держав, на чолі єдиного король, зі збереження в кожній країні своїх законів; 1520–1523 рр. – розкол унії (Швеція і Фінляндія від'єдналися (Густав Ваза)); 1536 р. Данія проголошує Норвегію своєю провінцією і перехід норвезьких території до датської корони; 1611–1613 рр. – марна спроба Данії відродити унію;

Продовження табл.1.1.

Період		Характеристика періоду
Середньовіччя	Реформація	1525 р. богослужіння шведською мовою, 1526 р. видання Нового Заповіту, 1541 р. – Біблії; 1527 р. проголошення короля головою церкви; 1536 р. – церковний собор, становлення лютеранства; поширення у Данії лютеранських ідей Гансом Таусом: визнання лютеранської церкви державною; обкладання податками монастирів; 1537 р. визнання нової релігії в Норвегії; втрата Норвегією своєї самостійності;
	Тридцятирічна війна	1618–1648 рр.: перша загальноєвропейська війна між союзом католицький і коаліцією протестантських держав, яка сприяла перетворенню Швеції на одну з потужних європейських держав;
	Шведська імперія	розширення володінь Швеції (шляхом втручання короля у Лівонську війну проти Московського царства, а також під час війни з Річчю Посполитою за Балтику); 1660 р. – Олівський і Копенгагенський договори;
Новий час	Велика північна війна	Швеція втратила частину своїх територій, зокрема Фінляндію, Естляндію і Ліфляндію, частку Померанії, герцогства Бремен і Ферден; Данія не розширила свої володіння;
	Колоніальні війни	1536 р. – приєднання Гренландії до Данії; 1616 р. – Данська Ост-Індійську компанія; 1731 р. – Шведська Ост-Індійську компанія;
	Наполеонівські війни	дотримання нейтралітету скандинавськими країнами під час війни між Великими державами і Франції; втягування скандинавів у війну по різні боки фронту (Данія союзник Франції, спроба Швецією захопити Норвегію); 1814 р. втрата Данією Норвегії;
	Унія Швеції і Норвегії	початок шведсько-норвезької війни, в якій Норвегія зазнала поразки й була приєднана до Швеції; 1905 р. скасування унії;
	Скандинавізм	XIX ст. – проголошення ідеї політичного, економічного й культурного зближення всіх Скандинавських країн (Карл XV);
	Індустріалізація	1870–1910 рр. – перетворення країн на аграрно-індустріальні; розвиток лісової і деревообробної промисловості, харчової галузі (механізація данських пивоварних заводів, норвезьких рибоконсервних, шведських і данських рафінадних, повсюдно – молочних і маргаринових підприємств); розквіт металургії, суднобудування, машинобудування (заводського обладнання, локомотивів, с/г машин), електроенергетики; удосконалення методів ведення с/г; зростання обсягів зовнішньої торгівлі;
	Грошовий союз	1873 р. – утворення Скандинавського монетного союзу, який проіснував до Першої світової війни;
Новітній час	Перша світова війна	дотримання політики нейтралітету під час Першої світової війни; посилення парламентаризму, обмеження прав монархії;
	Міжвоєнний період	Велика депресія, вступ країн до Ліги націй; вихід Швеції із економічної кризи; спроба налагодити оборонне співробітництво;
	Друга світова війна	напад Німеччини на Данію, вторгнення до Норвегії, нейтралітет Швеції; війна між СРСР і Фінляндією і роль в цьому скандинавів;
	Післявоєнний період	реформа політики взаємної оборони; членство Данії і Норвегії в НАТО; 1952 р. – створення Пн ради і Пн паспортного союзу; 2005 р. – муніципальна реформа в Данії
	Інтеграція до ЄС	1972 р. – вступ Норвегії до ЄС і вихід з нього 1994 р.; 1973 р. – вступ Данії до ЄС; 1995 р. – вступ Швеції до ЄС; збереження національних валют.

3) Еколого-культурні особливості скандинавський країн:

Характеризуючи особливості культури Скандинавських країн варто відмітити, що на їх формування впливають різні чинники, але передусім природні, оскільки «кліматичні умови визначають зайнятість населення, особливості одягу, принцип побудови житла та традиції, пов'язані із порами року, кліматичними явищами, особливостями навколишнього природного середовища» [10, с. 15]. Від рельєфу території залежать розселення населення; природно-ресурсний потенціал країн та різноманіття наявних корисних копалин обумовлює особливості господарської діяльності людей тощо. Стисло схарактеризуємо природні умови.

Природа субрегіону надзвичайно своєрідна. Вона вирізняється з-поміж природи інших субрегіонів суворою красою, яка на значних територіях пам'ятає ще епоху зледеніння й зберіглася в первозданному вигляді.

Геологічна будова Скандинавських країн представлена Балтійським щитом, а також Скандинавськими горами, складеними переважно метаморфічними породами, що відносять до каледонського орогенезу. Субрегіон є забезпеченим рудними корисними копалинами (залізними та урановими рудами), але для нього характерна відсутність паливних покладів (за винятком шельфу норвезького сектору Північного моря з нафтою і газом). На заході, до Норвезького моря, гори посічені фіордами – вузькими глибоководними морськими затоками, що утворилися в результаті затоплення долин давніх льодовиків. На сході – гори знижуються до Ботнічної затоки [1].

Ці країни знаходяться переважно в помірному кліматичному поясі, але вплив різних чинників сприяє формуванню кліматичних особливостей. Клімат в межах субрегіону змінюється від м'якого морського на заході до більш континентального на сході. Суттєво впливає на природу цих країн тепла Північно-Атлантична течія, а тому липнева температура в межах +17°C, а січнева – -1 або близька 0°C. Кількість опадів у цьому субрегіоні достатня (від 500–600 мм / рік у Швеції й Данії та до 800–2000 мм / рік у Норвегії).

Гідрографічна сітка субрегіону густа, країни щільно посічені короткими повноводними і порожистими річками, а на ріках і озерах багато водоспадів. Норвегія і Швеція мають потужний гідроенергетичний потенціал і займають за ним провідні місця в Європі. Запаси прісної води також достатні.

Скандинавські країни належать до Північного лісового поясу й достатньо забезпечені лісовими ресурсами [25, 32], де домінують хвойні породи. Лісистість коливається від 10% – у Данії й 29% – у Норвегії до 67% – у Швеції (рис. 1.5.).

Скандинавські країни мають потужний потенціал для розвитку туристсько-рекреаційної діяльності, адже цьому сприяє чисте повітря, незаймана природа, різноманіття природних ландшафтів, безліч озер, річок і фіордів, різноманіття флори і фауни, національні парки, а також багата культурно-історична спадщина (поселення вікінгів, палаци, церкви тощо).

До списку об'єктів спадщини ЮНЕСКО належать 33 об'єкти [36] (табл. 1.2.). Інтерактивну карту з переліком цих об'єктів подано у додатку А.

Таблиця 1.2.

Об'єкти культурної спадщини Скандинавських країн (ЮНЕСКО) [34]

Країна	Об'єкти культурної спадщини
Данія	10 об'єктів, із них: 7 культурного типу (Асвіссуйт – Ніпісат. Мисливські угіддя інуїтів (3-тє тис. до н. е.); кургани, рунічні камені та церква в Еллінзі (X ст.); Собор Роскілле (XII ст.); Замок Кронборг (XVI ст.); Крістіансфелд, моравське церковне поселення (XVIII ст.); Пейзаж мисливського господарства в Північній Зеландії (XVI ст.); Куятаа Гренландія: фермерство норвежців та інуїтів на краю льодовикової шапки (X ст.); 3 природного типу (Ілуліссатський льодовик; Ватове море; крейдянні кручі Стевнс-Клінг);
Норвегія	8 об'єктів, із них: 7 культурного типу (Наскельні малюнки в Альті (5-тє тис. до н. е.); Вегаейн – архіпелаг Вега (VI ст.); Урнеська ставкірка (XII ст.); Корабельня Брюгтен (XIV ст.); Шахтарське містечко Рерус та округа (XII ст.); Геодезична дуга Струве (XIX ст.); Об'єкт промислової спадщини «Рюкан-Нутодден» (1905–1940)); 1 природного типу (Західнонорвезькі фіорди – Гейрангер-фіорд та Нерейфіорд);
Швеція	15 об'єктів, із них: 13 культурного типу (Сільський ландшафт в південній частині острова Еланд (7-ме тис. до н. е.); Наскельні рельєфи в Танумі (2-тє тис. до н. е.); Бірка та Ховгорден VIII ст.); Ганзейське місто Вісбю (XIII ст.); Церковне містечко Гаммельстад, Лулео (XVII ст.); Морський порт Карлскруна (XVII ст.); Гірничодобувний район Стура-Коппарберг у Фалуні (XVII ст.); Королівський маєток Дротнінгтольм (XVIII ст.); Енгельсберзький залізобудівний завод (XVIII ст.); Геодезична дуга Струве (XIX ст.); Декоровані ферми Гельсінглану (XIX ст.); Скугсчиркогорден (1917 р.); Радіостанція Гріметон, Варберг (1922 р.); 1 природного типу (Високий берег / архіпелаг Кваркен); 1 змішаного типу (Лапонія (4-тє тис. до н. е.)).

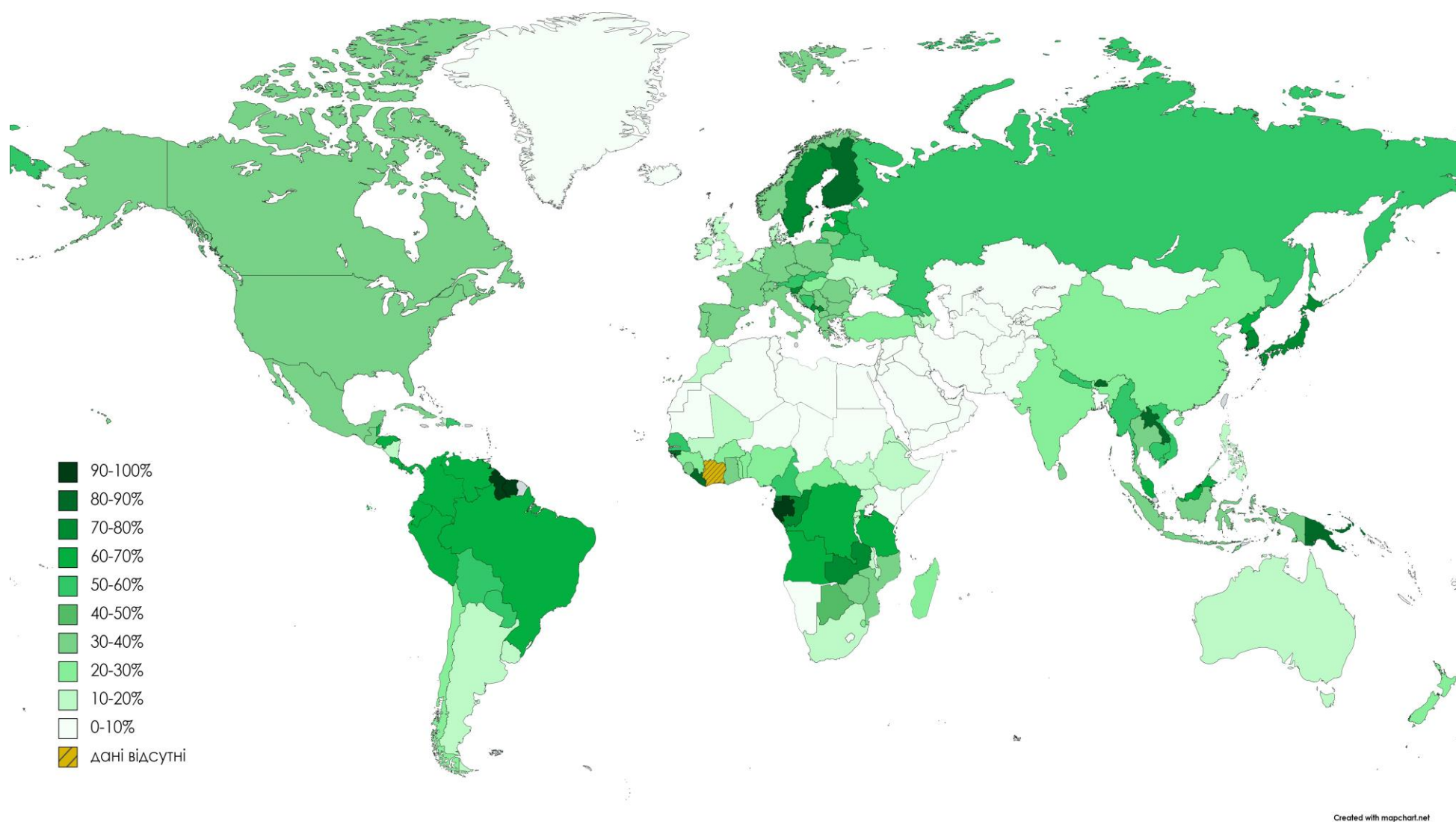

Рис. 1.5. Частка вкритих лісом земель, станом на 2020 рік (складено автором за [25, 31])

Узагальнюючи, зазначимо, що загалом саме природні умови колись були визначальними для цього субрегіону і вплинули на його культуру. Так, особливості природно-ресурсного потенціалу Скандинавських країн зумовили розвиток у них галузей міжнародної спеціалізації, пов'язаних із використанням морських (суднобудування, переробка риби), лісових (лісопереробна, целюлозно-паперова промисловість) та мінеральних ресурсів (паливно-енергетичні, металургійні галузі), а також сприяли розвитку туризму.

Нині культурні процеси мають визначальний вплив на природне середовище. Для населення цих країн властиве свідоме екофільне ставлення до природи, адже саме екологічно чисте довкілля є туристичним брендом цього субрегіону, саме природа Скандинавського півострову та півострову Ютландія мають безліч атрактивних рис, які щорічно приваблюють туристів.

Свідомо екоповедіка – це сучасний стиль життя скандинавів, який варто було б запозичити нашим співвітчизникам, адже це шлях до сталого розвитку і сталого майбутнього [21]. Відтак дотримуючись життєвого стилю «еко» можна задовольнити потреби нинішнього покоління без шкоди для подальших генерацій людей і, найголовніше, мінімізувати збитки для довкілля.

З-поміж найпоширеніших екозвичок населення цих країн варто назвати такі: розвиток екологічних технологій; сортування сміття; підтримка чистоти довкілля; дбайливе ставлення до старих речей, зокрема, одягу; використання відновлюваних джерел енергії; скорочення вуглецевого сліду в атмосфері, цілеспрямований перехід до використання електрокарів та багато іншого.

Наведемо кілька наочних прикладів, зокрема візуалізуємо на рис. 1.6. такий параметр як стан цільових показників чистого нульового викиду вуглецю, а також стисло пояснимо зміст цього поняття.

У червні 2020 року ООН активізовано глобальну кампанію, спрямовану на скорочення викидів вуглецю в атмосферу. Експерти ООН зазначили, що задля запобігання глобального потепління до 2030 року антропогенне забруднення атмосфери у вигляді викидів CO₂ має скоротитися на 45 %, порівняно з 2010 роком, і досягти «чистого нуля» [28, 31].

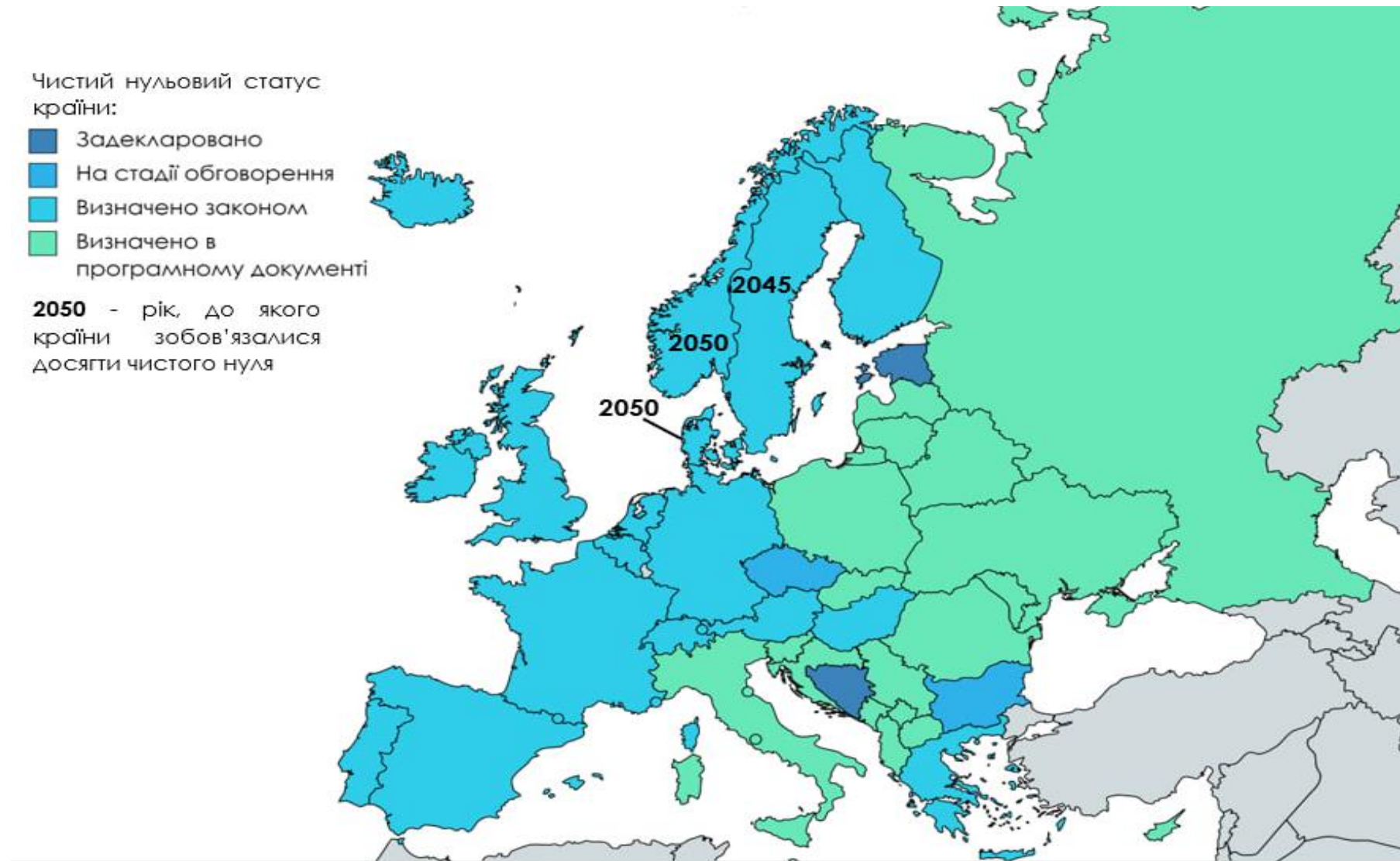

Рис. 1.6. Стан цільових показників чистого нульового викиду вуглецю в Скандинавських країнах (складено за [28])

Досягнення цієї мети не означає відмову від всіх викидів чи їх повну утилізацію. Мовиться передусім про те, що небезпечні викиди мають бути видалені з атмосфери, якимось іншим способом, наприклад відновлюючи ліси, або ж шляхом запровадження інноваційних екотехнологій тощо.

З картосхеми видно, що у чинному законодавстві Скандинавських країн визначено, що Данія і Норвегія мають досягти «чистого нуля» до 2050 року, а от Швеція трохи швидше – до 2045. Україна прагне це зробити до 2060 року.

Ще один приклад екоповедінки населення Скандинавських країн стосується поширення електромобілів. За даними Європейської агенції довкілля «у 2022 році частка електромобілів у реєстраціях нових автомобілів зросла майже в усіх країнах (ЄС-27, Ісландія, Норвегія), порівняно з 2021 роком. Найвищі частки були в Норвегії (89%) та Швеції (58%)» [29].

В європейських країнах, зокрема й Скандинавських, задля підтримання електромобільності вжито низку заходів, зокрема таких, як-от:

- фінансова підтримка промисловості електромобілів;
- державні інвестиції в зарядну інфраструктуру або субсидії для домашніх зарядних пристроїв;
- державні закупівлі електромобілів (для комунальних автопарків);
- непрямі споживчі стимули (пільговий доступ до автобусних смуг);
- безкоштовне або пільгове паркування;
- доступ до зон з низьким рівнем викидів;
- безкоштовна зарядка на громадських станціях;
- звільнення від плати за проїзд [29].

Водночас, потрібне подальше зростання парку електромобілів як в європейському регіоні, так і Скандинавських країнах, щоб допомогти ЄС досягти цільових показників скорочення викидів і забезпечити прогрес у досягненні мети до 2050 року бути кліматично нейтральною.

Отже, збереження природного довкілля й дбайливе ставлення до нього є невід’ємною частиною культури населення Скандинавських країн. Скандинави змогли створити комфортні умови для свого життя, не нашкодивши природі.

4) Соціально-культурні особливості скандинавських країн

У Скандинавських країнах проживає трохи більше, ніж 20 млн осіб (рис. 1.7.). Порівняно з сусідніми країнами, досліджуваний нами субрегіон є менш чисельним (рис. 1.8.). Певною мірою це можна пояснити географічним положенням Скандинавських країн, а відтак і більш суворими кліматичними умовами. Окрім того, найбільшою чисельною в Європі є західноєвропейська урбанізована зона «Блакитний банан», який простягнувся вздовж центральної осі розвитку Європи (від півдня Великобританії до півночі Італії, охоплюючи країни Бенілюксу, захід Німеччини і схід Франції).

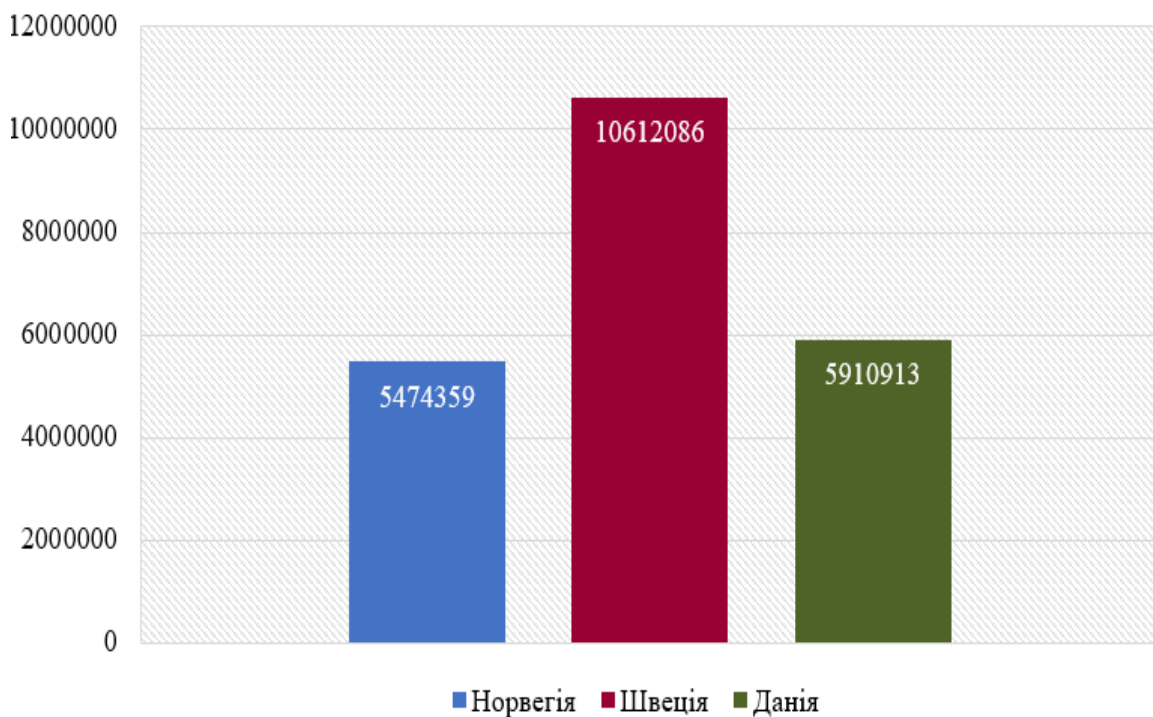

Рис. 1.7. Чисельність населення Скандинавських країн, станом на 2023 р. (складено автором за [37])

Загалом усі Скандинавські країни відносяться до першого типу відтворення населення, для якого притаманні такі демографічні риси: невисокі показники народжуваності (10‰ – у Норвегії й 11‰ – у Данії і Швеції); невисокі показники смертності, а відтак позитивний, але низький природний приріст (від <0,1 у Данії до 0,3 і 0,2 у Норвегії і Швеції відповідно); низька дитяча смертність; старіння населення й переважання частки літніх людей, над дітьми у віці до 15 років; висока середня очікувана тривалість життя.

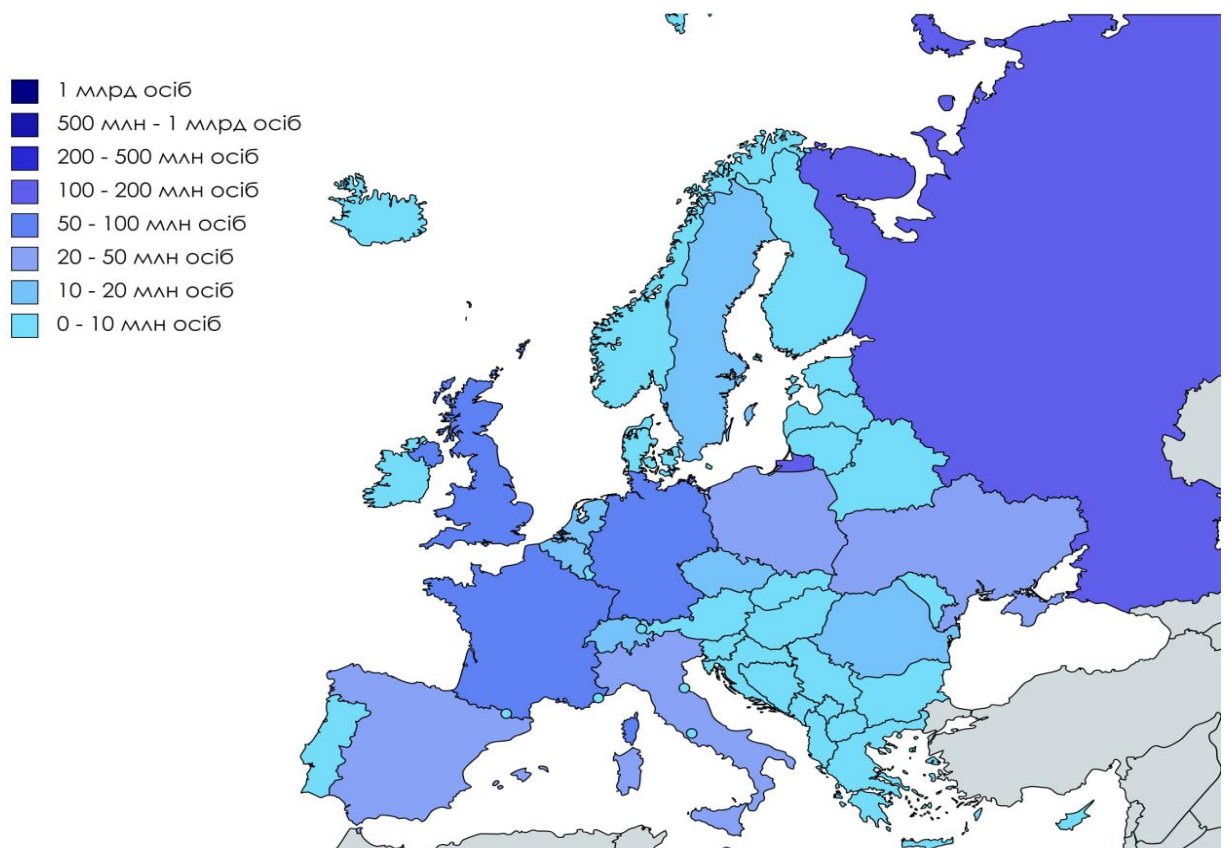

Рис. 1.8. Чисельність населення європейських країн, станом на 2023 р.

(складено автором [37])

Сучасна демографічна ситуація Скандинавських країн, відповідно до демографічних прогнозів, поданих на сайтах Фонду ООН в галузі народонаселення (ЮНФПА) [37], довідкового бюро з народонаселення США та ін. збережеться й до 2100 року, хоча загальна чисельність населення поступово зростатиме (за рахунок механічного приросту). Так, до 2100 року (рис. 1.9.) населення Данії становитиме 7 093 770 осіб, Норвегії – 7 219 858 осіб, а Швеції – 13 187 841 осіб.

Щільність населення в Скандинавських країнах, порівняно зі іншими європейськими субрегіонами нижча (рис. 1.10.). Станом на 2022 рік у Норвегії щільність становила 14,92 осіб /км², у Швеції – 25,9 осіб /км², у Данії – 147,06 осіб /км².

Нерівномірне розміщення населення в межах Скандинавських країн на наш погляд, можна пояснити передусім природними умовами, специфікою демографічної ситуації, особливостями історичного заселення території та специфікою народного господарства.

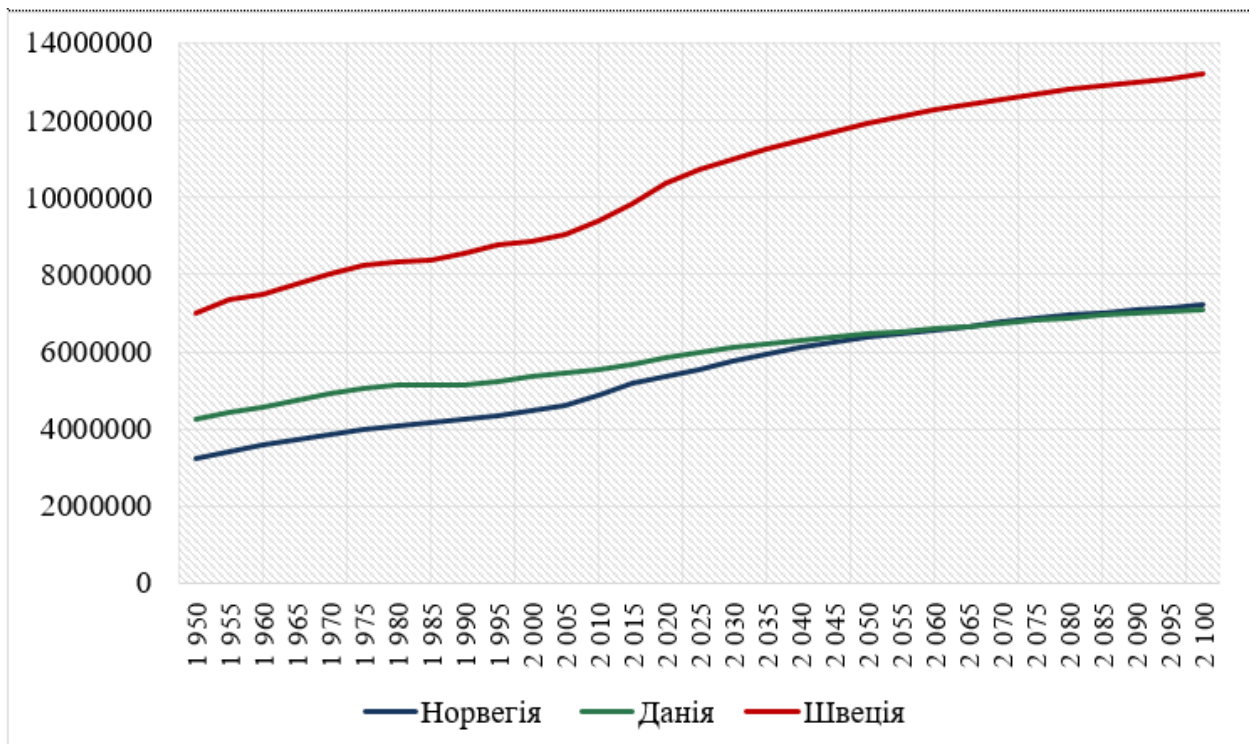

Рис. 1.9. Демографічний прогноз чисельності населення Скандинавських країн, станом на 2023 р. (складено автором за [30])

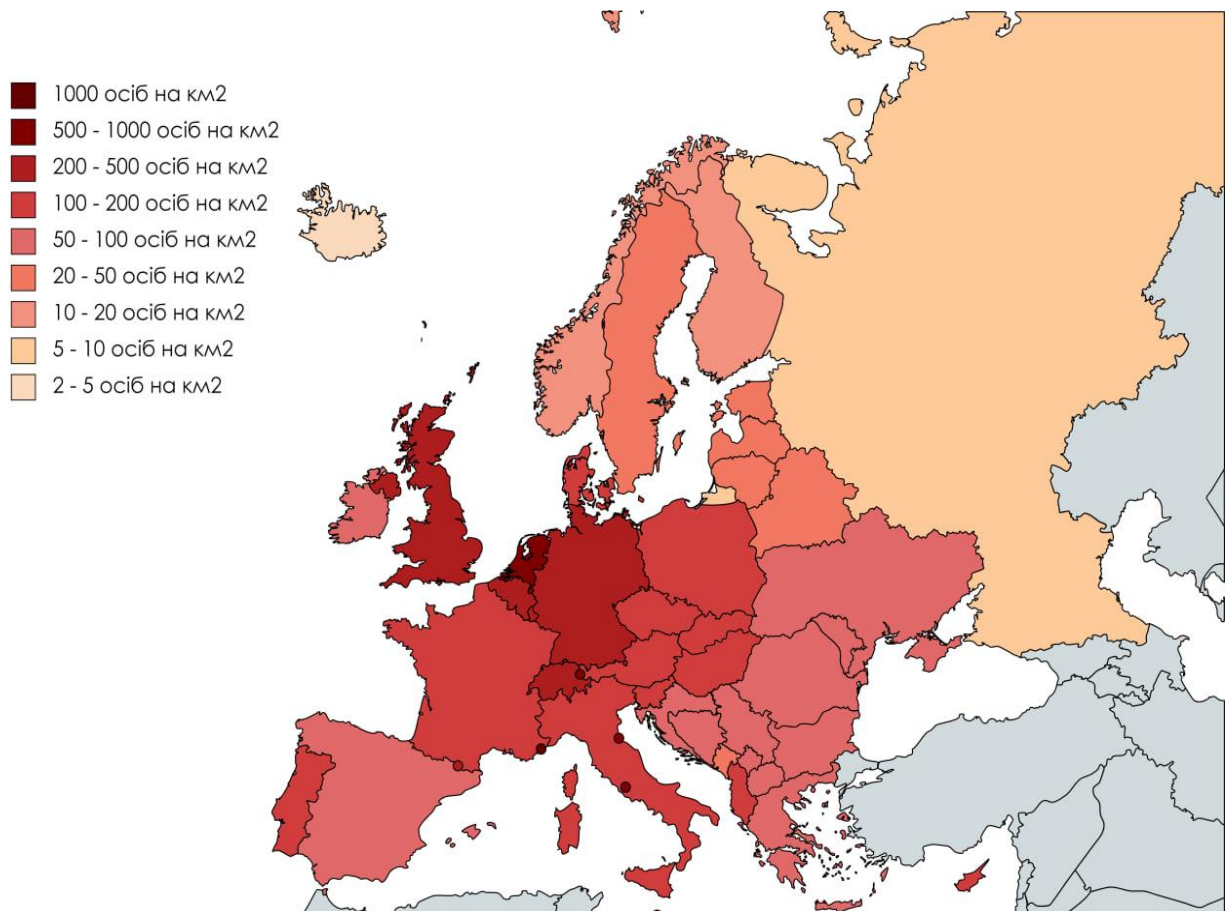

Рис. 1.10. Щільність населення європейських країн, станом на 2023 р. (складено за [37])

Схарактеризуємо стисло статеву-вікову структуру населення Скандинавських країн. За класифікацією країн за рівнем старіння, яку запропоновано ООН, у 2022 році усі країни мали старе населення, а в 2023 році Норвегія та Швеція має старе населення (19% і 20% літніх людей), а Данія – надзвичайно старе населення (21% літніх людей) (рис. 1.11.).

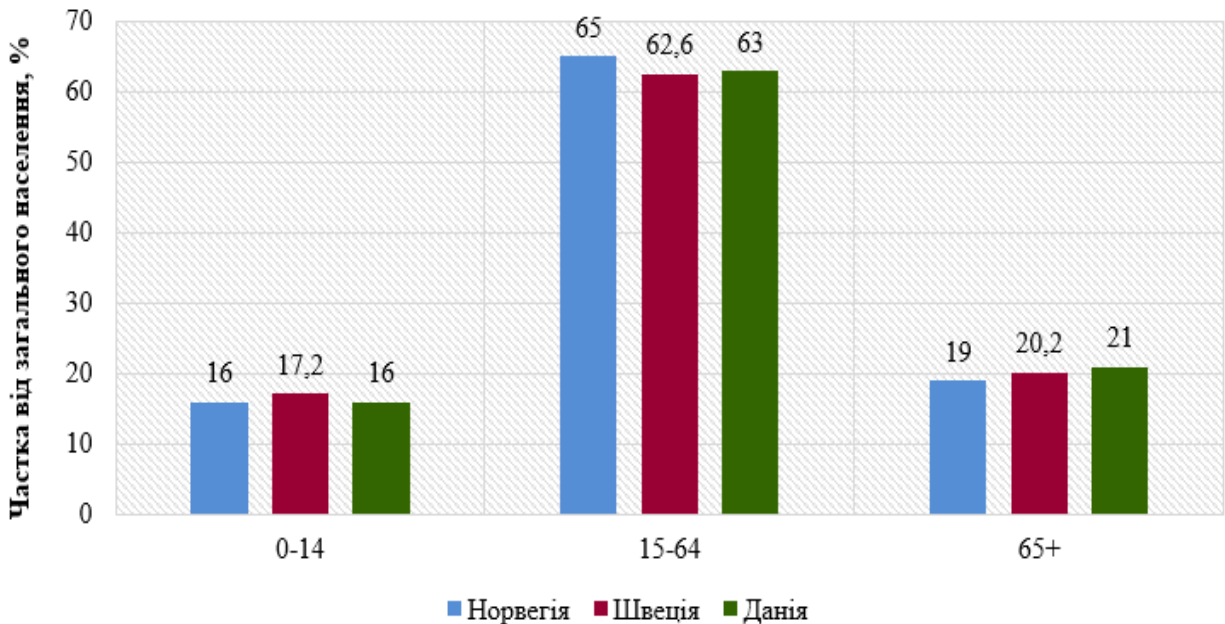

Рис. 1.11. Вікова структура населення Скандинавських країн, станом на 2023 р. (складено за [37])

Загалом для досліджуваних країн притаманні ті ж демографічні тенденції, які властиві європейському регіону. Більше того, така ж демографічна ситуація з тими ж демографічними явищами і процесами (демографічна криза, старіння населення тощо) збережеться й надалі. Отже, як слушно зазначає І. Гудзеляк «старіння населення – явище закономірне, яке пов’язане з сучасними тенденціями зміни народжуваності та смертності» [5, с. 76].

Збереження таких тенденцій, призведе закономірних наслідків старіння населення, зокрема: зміни показників відтворення населення (загальний коефіцієнт народжуваності буде знижуватися, а загальний коефіцієнт смертності зростатиме); зростання економічного навантаження на економічно активне населення; зростання потреб пенсійного забезпечення, а також соціального та медичного обслуговування людей похилого віку тощо.

Статевий склад населення Скандинавських країн у розрізі вікових категорій подано нижче на рис. 1.12.–1.14. Презентовані статево-вікові піраміди ілюструють згорнуте групування населення за віком (5-ти-річними інтервалами). За співвідношенням вікових груп населення, вони належать до регресивного або скорочувального типу, адже ці піраміди мають звужену основу, розширену середину та високу вузьку верхівку. На них частка осіб похилого віку суттєво переважає частку дітей.

Статистичні дані подано станом на 2023 рік. З рис. 1.12.–1.14. видно, що для усіх країн з народження до 65 років переважає чоловіче населення, а після 65 – жіноче. Окрім того, характерні високі показники середньої очікуваної тривалості життя (82 року у Данії і по 83 – у Норвегії і Швеції), що можна пояснити високим соціально-економічним розвитком цих країн, достатнім рівнем медичного обслуговування тощо. У Норвегії кількість людей у столітньому віці становить 1275 осіб, у Швеції – 2674 осіб, у Данії – 1311 осіб.

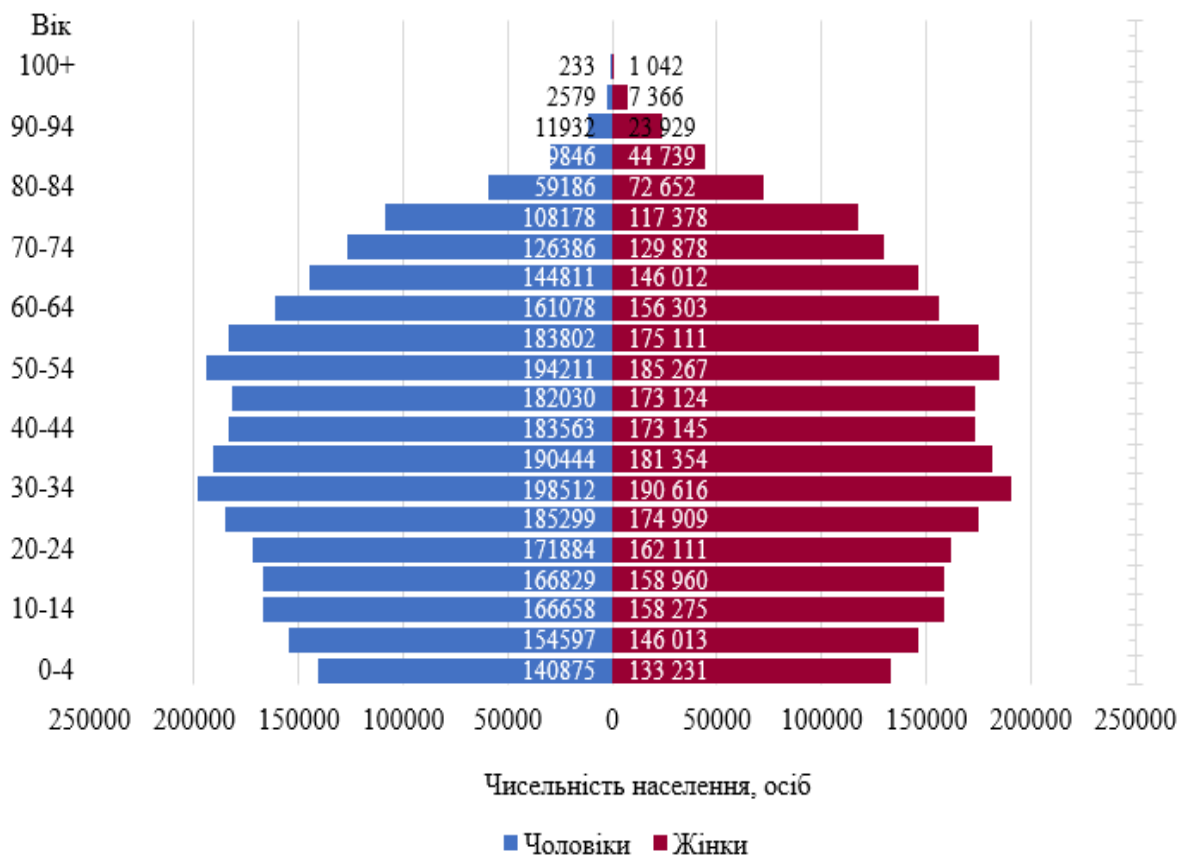

Рис. 1.12. Статево-вікова структура населення Норвегії, станом на 2023 р. (складено за [30])

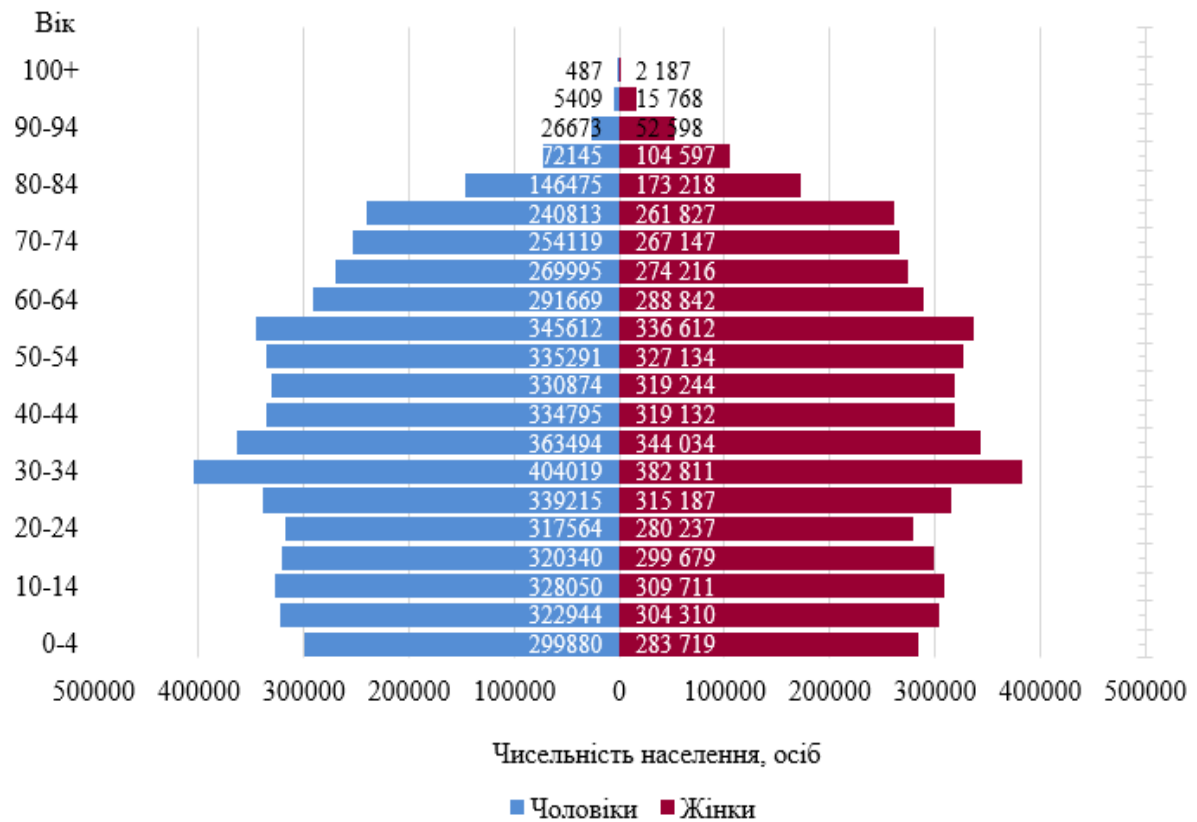

Рис. 1.13. Статеві-вікова структура населення Швеції, станом на 2023 р. (складено за [30])

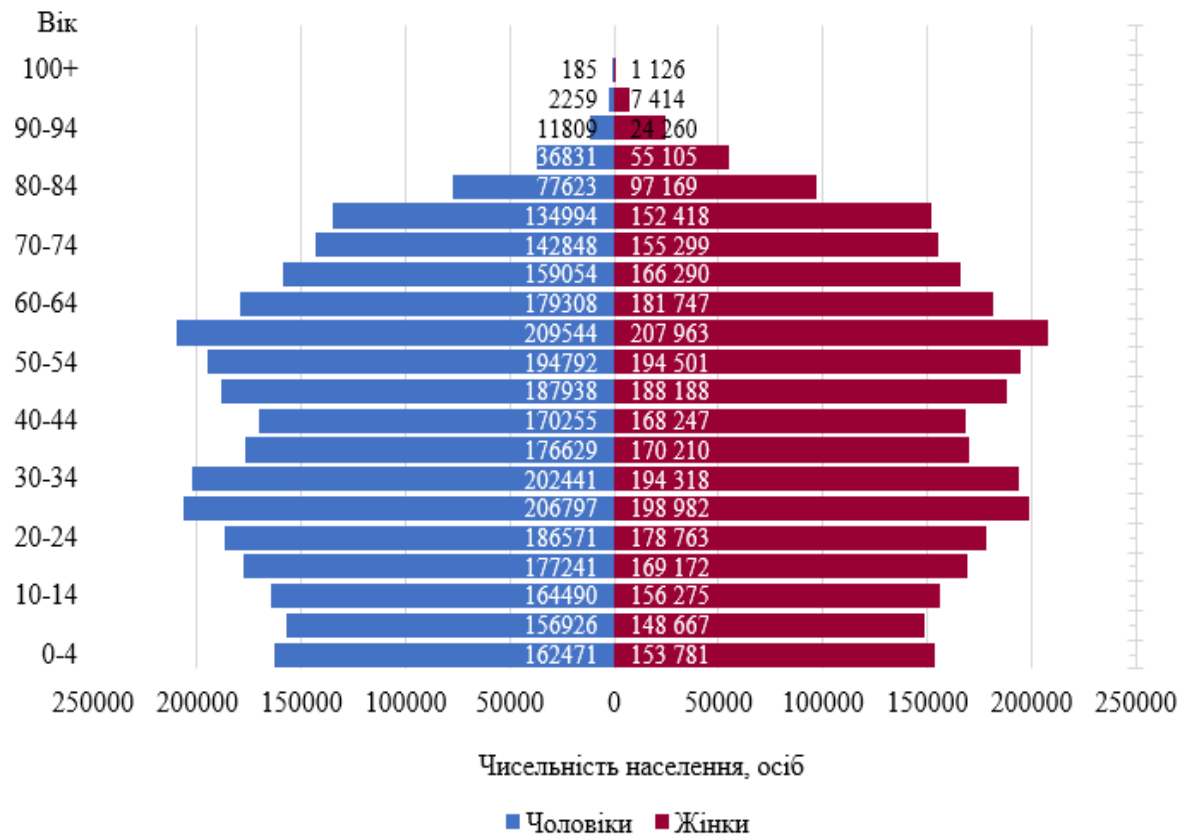

Рис. 1.14. Статеві-вікова структура населення Данії, станом на 2023 р. (складено за [30])

Природне середовище (зі штормовими вітрами, дощами та багатосніжними зимами й коротким прохолодним літом) обумовило характер скандинавських поселень та їх культурну специфіку. У гористих районах Норвегії та Швеції переважали хутори, розкидані на значних відстанях один від одного, які згодом переросли у невеликі села. Оскільки ліс був одним із найдоступніших природних ресурсів для населення, то традиційне житло будувалося з дерева. Зрубне житло як правило було невисоке і довге. Згодом у тих районах, де було багато деревини, будинки будували з дерев'яних каркасів, на які лагодили дошки. Бідні люди будували стіни своїх осель із прутів обмазаних глиною. Дахи звичайно крили очеретом або соломною [9].

Нині рівень сільського населення найвищий у Норвегії – 18%, і трохи менший у Данії й Швеції – 12%. У сільській місцевості переважає фермерська форма розселення населення.

Сучасні Скандинавські країни – це високоурбанізований субрегіон Європи. Станом на 2022 рік частка міського населення в цих країнах коливається від до 82% у Норвегії до 88% у Данії й Швеції. Попри високий рівень урбанізації в цьому субрегіоні переважають невеличкі міста. Варто зауважити, що й підхід до визначення міст тут має свою специфіку, адже місто – це населений пункт з людністю 200⁺ осіб (у Данії) й 250⁺ осіб (у Норвегії та Швеції). До найбільших міських агломерацій належать Стокгольм і Копенгаген.

Сьогодні вирізняють скандинавський стиль житла, для якого характерні природні матеріали, світлі тони, а також мінімалізм та зручність. Отже, скандинавський стиль – це передусім про якість, а не про кількість. Окрім того, важливе значення в будинках надається природному освітленню, адже до оселі має поступати якомога більше денного світла, а тому замість наявності штор на вікнах скандинави надають перевагу їх прозорості або відсутності.

Отже, культурна спадщина населених пунктів Скандинавських країн унікальна. Наприклад, у Швеції поширена так звана «цегляна готика» / «цегляна романтика», яка набула розповсюдилася з XII століття. Для цього архітектурного стилю притаманне багатство орнаменту і чергуванням червоної або глазурованої

цегли з вапняної обробкою стін. Дизайн житла скандинавів вдало поєднує національні традиції із сучасними функціональними рішеннями. Водночас схильність до використання природних матеріалів, зокрема дерева, поєднується з бажанням використовувати нові технології його обробки, або нові матеріали.

Скандинавські країни мають тривалу спільну історію відносної моноетнічності та еміграції. Однак сьогодні вони є одним із центрів імміграції, що потерпає від постійного притоку іммігрантів, які створюють додатковий тиск на систему соціального забезпечення. Як зазначають Д. Голота та К. Мальцева, «останнім часом у державах Скандинавії поширюється погляд на інтегративну політику імміграції та мультикультуралізму як на кризову і таку, що веде до розвалу традиційного скандинавського суспільства» [3, с. 68]. Міграція до економічно розвинених країн стала каталізатором у виникненні транснаціональних етнічних меншин із «гібридними» самоідентичностями та розділеним почуттям вірності батьківщині, що ставлять під питання традиційне розуміння громадянства та вносять напругу у взаємини між мігрантами та корінним населенням через інтенсифікацію конкуренції на ринку праці, підозру, стурбованість глобалізацією та загрозу тероризму [3, с. 68].

Скандинавські країни, які є конституційними монархіями, входять до країн-лідерів за індексом щастя. Одна із причин цього криється в економічній моделі розвитку, яку рогляємо пізніше. Водночас, услід за В. Коваленко, зауважимо, що «поява нового шляху розвитку <...> стала можливою через кілька факторів: високий рівень довіри громадян до держави, відсутність недовіри між партіями та помітних класових протистоянь, однорідність населення» [12]. Саме довірою, відповідальністю і законслухняністю можна пояснити їх дисципліноване сплачування податків. <...> «Кожен свідомий платник податків знає, <...> що віддаючи значну суму доходу державі, люди отримують якісні послуги, хороші школи й лікарні. Громадяни почувають себе соціально захищеними. Працевлаштовані захищаються профспілками» [12]. У Скандинавських країнах надзвичайно високий і індекс прав людини (рис. 1.15.), й не менш високий індекс виборчої демократії (рис. 1.16.).

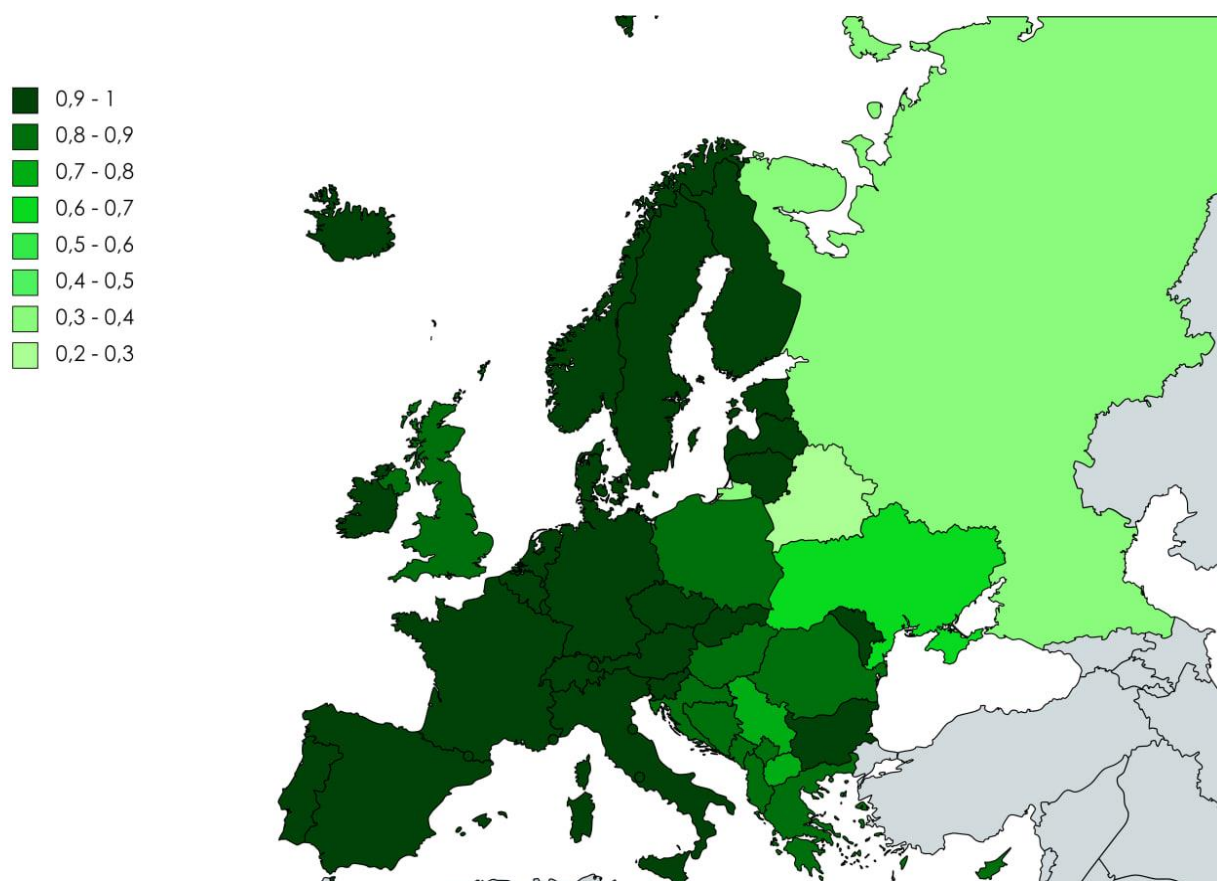

Рис. 1.15. Індекс прав людини, станом на 2022 р. (складено за [31])

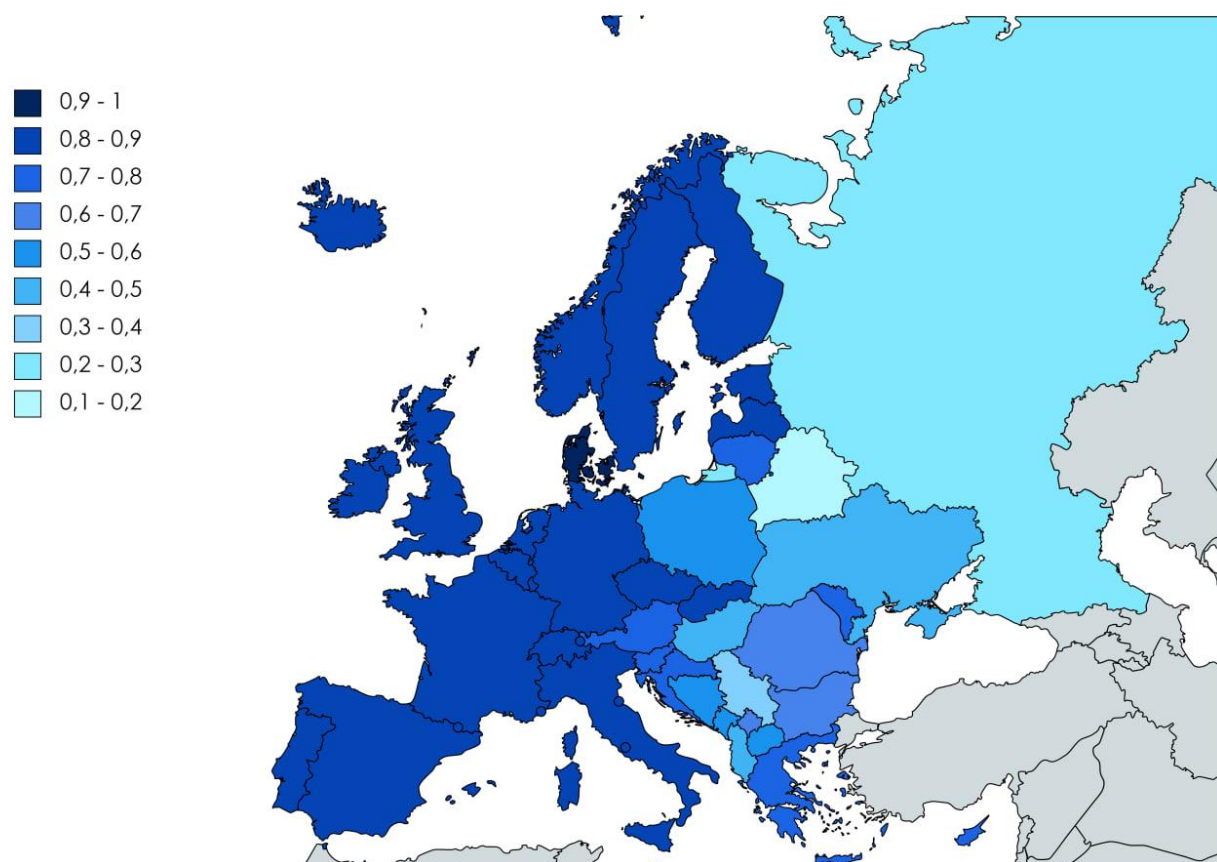

Рис. 1.16. Індекс виборчої демократії, станом на 2022 р. (складено за [31])

5) Етнокультурні особливості Скандинавських країн:

За етнічним складом населення Скандинавські країни є значною мірою однорідними. Частка етноменшин у цих країнах не більше 10 %. У Норвегії майже 97% становлять норвежці, у Данії – 97% данці, а Швеції – 94% шведи.

Населення Скандинавських країн належить до північної групи європеїдної раси, а розмовляє норвезькою, данською і шведською мовами, що належать до скандинавської підгрупи, германської групи, західної гілки індоєвропейської мовної сім'ї. Окрім того, у Норвегії поширена саамська мова з групи фіно-угорських мов уральської сім'ї.

За релігійними ознаками всі країни належать до протестантської гілки християнства, де домінує лютеранство.

Економічно активне населення Скандинавських країн більшою мірою зайняте в сфері послуг (за даними МОП та СБ станом на 2021 рік: Норвегія – 78,5%, Швеція – 79,89%, Данія – 78,61%); меншою мірою у промисловості (Норвегія – 19,16%, Швеція – 18,15%, Данія – 19,34%), ще менше у сільському господарстві (Норвегія – 2,35%, Швеція – 1,97%, Данія – 2,04%).

Рівень залучення населення Скандинавських країн до офіційного ринку праці залишається одним із найвищих у світі. Як зазначає О. Крамар «у Данії, за даними Євростату, у 2020 році рівень зайнятості серед 20–64-річних становив 78%, що разом зі Швецією було одним із найвищих показників серед старих країн-членів ЄС. Водночас середній показник по ЄС становив 72,4%. Рівень безробіття, навпаки, значно нижчий: у вже згаданій Данії у 2020 році він становив, за даними Євростату, лише 5,6% і був значно нижчим від середнього в ЄС» [13].

Водночас ринок праці Скандинавії вирізняється гнучкістю, оскільки законодавство дає роботодавцям змогу легко наймати та звільняти працівників чи впроваджувати працевзберігальні технології. Скажімо, Данія має ринок праці, на який традиційно істотно вплинула модель так званої гнучкої безпеки: працівників наймати та звільняти відносно легко, але підтримка безробітних також традиційно сильна. У результаті в Данії легше й дешевше звільнити

працівників порівняно з багатьма іншими країнами. <...> Щоб пом'якшити негативний вплив на робітників, держава гарантує щедре соціальне забезпечення. А також надає послуги з фахової перепідготовки робочих і їх переїзду, щоб обмежити будь-які конфлікти між бізнесом та робочою силою, які можуть виникнути внаслідок цього процесу [13].

Говорячи про зайнятість населення Скандинавських країн варто відмітити, що у цьому субрегіоні не прийнято перепрацьовувати. Тривалість робочого дня триває рівно 8 годин і ні хвилини більше, адже перепрацювання є економічно недоцільним (чим вища заробітна плата, тим вищі будуть податки), скандинави вважають за необхідне більше часу витратити на свою родину або задоволення власних потреб. А це в свою чергу впливає на їх загальний відсоток щастя та задоволення власним життям.

Для населення властивий високий рівень освіченості населення. Так, у 2021 році частка загальних освітніх витрат держави (від загальних витрат на всі сектори склала): у Норвегії – 10,14%, у Швеції – 13,64%, у Данії – 11,94%. Ще більш показовим є процентне співвідношення витрат на науку й величини ВВП країни. І саме в цьому Норвегія, Швеція і Данія є безумовними лідерами. Станом на 2021 рік кількість дослідників у розрахунку на 1 млн населення у Норвегії склала – 6699 осіб, у Швеції – 7930 осіб, у Данії – 7692 особи. Це найвищі показники в світі. Для порівняння в США – 4821 особа, в Японії – 5455, а в Україні – 846 [33].

Характеризуючи культуру побуту і звичок скандинавів звернемо увагу на *lagom*. У Скандинавських країнах не прийнято виділятися з-поміж інших. На позначення цього життєвого принципу скандинавів існує свій термін «*lagom*» – баланс, рівновага. Люди воліють жити в гармонії з самим собою, з членами суспільства із природним довіллям, обираючи зручність, а не шик, надаючи перевагу «золотій середині» між роботою і відпочинком, між предметами розкоші й зручними, водночас якісними умовами життя [14, 18].

Отже, скандинавський стиль – це не тільки лаконічний інтер'єр; це своєрідний стиль мислення скандинавів, який поширюється не тільки на їх

житло, але й на стиль в одязі, харчуванні, і на ставлення до життя загалом.

Одним із важливим аспектів геокультурного розвитку цих країн є також підтримка та розвиток творчої індустрії (мистецтва, дизайну, кіно, музики, літератури, театру тощо). Так, у Данії та Швеції функціонують великі кіностудії (Nordisk Film, FILM-X, Ministi – Copenhagen Film Company), які знімають всесвітньовідомі фільми, у Норвегії й Швеції достатньо розвинена музична індустрія (Spotify), а Швеція відома дизайнерськими брендами та модними лейблами (H&M, Fjällräven Kånken). У Копенгагені є 18 кінотеатрів, зокрема найвідоміші Palads Teatret, Imperial і Dagmar. Одним із успішних проєктів скандинавської творчої індустрії є данський Леголенд, мережа сімейних тематичних парків, зосереджених на серії конструкторів Lego.

У субрегіоні активно використовують інноваційні технології в культурному житті, задля організації інтерактивних виставок, музеїв, галерей, та інших культурних заходів. У Данії створено платформу CultureNet, яка надає доступ громадськості до культурних ресурсів. У Норвегії розроблено проєкт «Digitalt fortalt» для створення інтерактивних онлайн-історій про місцеву культурну спадщину. У Швеції існує багато проєктів з використанням цифрових технологій в музеях та галереях, зокрема, використанням віртуальної та доповненої реальності для створення інтерактивних виставок. Скандинавські країни є лідерами у галузі культурного розвитку та інновацій, що сприяє підвищенню інтересу до їхньої культури та мистецтва [27].

Ще одним складником геокультурного розвитку є розвиток туризму, який є джерелом прибутку та розвитку субрегіону, а також сприяє збереженню культурної спадщини та привертає увагу до природних та культурних ресурсів країн. У Скандинавських країнах туризм є важливою галуззю економіки.

б) Господарсько-культурні особливості Скандинавських країн:

За даними World Happiness Report 2023 скандинави вкотре є найщасливішими людьми в світі, тобто займають лідерські позиції у міжнародному рейтингу країн за індексом щастя – показником добробуту націй, під час якого враховують: ВВП на душу населення, соціальну підтримку, середню очікувану тривалість життя, свободу життєвого вибору, щедрість населення, сприйняття корупції. Так, у рейтингу 2023 року данці посіли 2 місце (індекс щастя – 7,586), поступившись фінам (7,804), а шведи (7,395) і норвежці (7,315) – 6 і 7 місця відповідно [35, с. 34].

Для порівняння – Україна посіла 92 місце (5,071), що абсолютно зрозуміло, адже важко бути щасливим, коли в твоїй країні щодня гинуть співвітчизники, виборюючи право на своє існування.

Спробуємо пояснити як вдалося Скандинавським країнам, які живуть в умовах суворого клімату і є конституційними монархіями з високим рівнем податків, залишатися постійно щасливими, досягати значного економічного розвитку та будувати соціальну державу з низьким рівнем безробіття й високим рівнем соціального захисту та добробуту для громадян.

Основна причина криється в успішній реалізації скандинавської моделі економічного розвитку, а також традиційних способах господарювання.

Історично так склалося, що Скандинавські країни були небагатою європейською периферією, яка традиційно постачала продовольство для країн, що входили до Центральної осі розвитку. Наприкінці XIX – початку XX століть скандинави шукали кращої долі за океаном, а тому мігрували до США та Канади. Отже, як слушно зазначає О. Крамар «у стартових умовах цих народів не все так просто. ... Проте в центрі економічної політики цих держав завжди були інтереси національного розвитку, а відтак і добробуту суспільства» [13].

Упродовж всього часу держава намагалася сприяти розвитку власного підприємництва і забороняла імпортувати іноземну продукцію. Заборону й мито на імпорту було послаблено тільки після зміцнення національної економіки, проведення аграрної реформи, переорієнтації на тваринництво тощо.

Починаючи з 30-х років XX століття в досліджуваних нами країнах почала формуватися скандинавська модель соціально-економічного розвитку, яка успішно реалізується й донині, у сучасних реаліях. Зауважимо, що іноді цю модель визначають як «скандинавський соціалізм», але проти цього заперечують самі скандинави, адже соціалізм немає нічого спільного з розвинутим приватним сектором, економічною свободою, вільним підприємництвом, захистом приватної власності тощо [13].

Розглянемо основні риси цієї моделі за В. Безуглим та С. Козинець [1]:

- високий рівень життя та соціального захисту, відсутність контрастів між багатими і бідними («lagom»);
- значний рівень податків, які повертаються їх платникам у вигляді державних соціальних гарантій та підтримки (допомога по безробіттю, підтримання батьківства; охорона здоров'я тощо), прогресивна податкова система з низьким податком на бізнес;
- наявність соціальних послуг високої якості, доступних кожному члену суспільства;
- низька залежність індивіда від ринку його праці;
- соціальний діалог та тісна співпраця соціальних партнерів з урядом;
- участь профспілок в адмініструванні страхування (у випадку безробіття та профпідготовки);
- низький ступінь зарегульованості ринку праці та висока зайнятість;
- особливий «екологічний менталітет», специфічна культура праці та етика бізнесу [1, с. 149].

Важливою тенденцією є зростання ролі жінок у громадському та політичному житті. Скандинавські країни є одними з найбільш гендерно рівних у світі, з високим рівнем участі жінок у політиці та економіці, що сприяє розвитку інклюзивного та рівноправного суспільства, а також підвищує якість прийнятих рішень.

Нині маючи незначну чисельність населення, Скандинавські країни вирізняються високим рівнем промислового розвитку й інтенсивним сільським

господарством, а галузева структура їх національних господарств повністю відповідає сучасній структурі економіки інших високорозвинутих держав.

Окрім того, для Скандинавських країн притаманний високий рівень монополізації вторинного сектору економіки, який характеризується домінуванням в певній галузі національного господарства транснаціональних корпорацій (ТНК). Детальніше географія скандинавських ТНК подана на інтерактивній карті, презентованій у додатку Б.

У третинному секторі (сфері послуг) широко представлений малий і середній бізнес, який має потужну державну підтримку у вигляді соціальних програм, що охоплюють податкові, кредитно-фінансові та інші заходи.

Характеризуючи домінуючі типи спеціалізації господарства варто відмітити, що у міжнародному господарському поділі праці (МГПП) Скандинавські країни презентовані окремими галузями ПЕК (нафтова та гідроенергетична), кольоровою металургією (алюмінієва, мідна), машинобудуванням (суднобудування, автомобілебудування, виробництво електротехнічної продукції та засобів зв'язку), потужним лісопромисловим комплексом (виробництво пиломатеріалів, целюлози, паперу), галузями харчової промисловості (рибопереробна, м'ясопереробна, молочна та маслосироробна) [1, 24]. Загалом переважає обробна промисловість за значної частки електроенергетики, видобування мінеральної сировини і розробки лісів.

Для сільського господарства характерний північно-європейський тип, який з-поміж інших зональних типів вирізняється орієнтацією на тваринництво (молочне скотарство), орієнтоване на експорт, а рослинництво виконує допоміжну роль. Відтак 2/3 посівних площ відведено під кормові культури, зокрема сіяні трави. Водночас варто зауважити, що за складних агрокліматичних умов ці країни майже повністю задовольняють власне населення в продуктах харчування, оскільки в них процвітає оранжерейне господарство, спрямоване на вирощування овочів, фруктів та квітів [1, 24].

Рівень розвитку транспорту в субрегіоні високий і представлений усіма видами, з переважанням морського та залізничного.

1.3. Досвід суспільно-економічних перетворень Скандинавських країн та його цінність для України

У попередньому параграфі кваліфікаційної роботи здійснено геокультурну характеристику Скандинавських країн (Данії, Норвегії, Швеції). Шляхом аналізу наукової літератури з'ясовано, що знаходячись на периферії Європи в умовах суворого клімату, маючи не дуже сприятливі передумови для економічного старту, цим країнам вдалося досягти значного фінансового достатку і розвинути соціальну державу з низьким рівнем безробіття й високим рівнем соціального захисту та добробуту для громадян. У зв'язку з цим, маємо на меті узагальнити скандинавський досвід суспільно-економічних перетворень, а також встановити його цінність для України.

Перший аспект, на який варто звернути увагу, це досвід демографічної політики і сімейної підтримки. Як зазначалося вище, Скандинавським країнам властивий перший тип відтворення населення, якого вони досягли подолавши всі стадії демографічного переходу. Водночас, для цих країн властива краща демографічна ситуація, ніж в Україні. Як зазначає І. Гудзеляк, «це забезпечується передусім інституційними чинниками національного характеру і змісту, соціально-економічними і культурно-історичними особливостями розвитку регіону. Найбільший позитивний вплив на демографічний розвиток має ефективна демографічна політика, що послуговується не лише фінансовим інструментарієм, але й правовим регулюванням демографічних процесів» [6, с. 13].

Досліджувані країни мають позитивний і дієвий соціальний досвід підтримки батьківства, адже надають всебічну підтримку сім'ям за принципом «обоє працюють – обоє доглядають». Задля цього реалізовано низку заходів, зокрема: надання високооплачуваної тривалішої відпустки обом батькам для догляду за дитиною («квота матері», «квота батька»); наявність «премії за швидкість» (один з батьків залишає за собою право отримувати ту ж компенсацію за батьківську відпустку, якщо ще одна дитина народиться або буде усиновлена протягом 30 місяців після народження чи усиновлення

попередньої дитини [20, с. 12]); соціальні виплати на дітей до 16 років; компенсація витрат на народження дітей; підтримка розвитку дітей раннього віку та підвищення рівня народжуваності; врахування відпустки при народженні дитини або для догляду за дітьми при нарахуванні пенсій тощо. Останнім часом спостерігається тенденція щодо досягнення гендерного балансу в розподілі обов'язків, пов'язаних із вихованням дітей, між чоловіками та жінками; заохочення чоловіків до участі у вихованні дітей; збільшення часу, який батько проводить зі своєю дитиною [20].

У засобах масової інформації можна знайти певні прогнози щодо того, як швидко скандинавська модель економіки здасть свої позиції. Чи можна досвід соціально-економічних перетворень, властивий Скандинавським країнам, запровадити в Україні? Уважаємо, що не можна скандинавську модель реалізувати в українських реаліях, адже впровадження її в субрегіоні тривало багато років і ґрунтувалося на демократичних засадах, високій довірі народу до влади і високій культурі праці економічно активного населення.

Водночас загальновідомо, що зазвичай передається не досвід, а ідея виведена з досвіду. Україна враховуючи досвід Скандинавських країн має вибудувати індивідуальну соціально-економічну стратегію, спрямовану на подолання корупції, підвищення рівня демократії й довіри населення до влади, зниження рівня безробіття й зростання зайнятості населення, враховуючи при цьому загальний «стан економіки та особливості національної культури й менталітету» [12].

Як зазначають науковці (І. Матюшенко, О. Прасул, Е. Саргсян [27]) Україна має зосередити свої зусилля на співпраці зі Скандинавськими країнами, адже вектор взаємодії з ними визначено більше, ніж 150 документами, зокрема міждержавними угодами та меморандумами. Найбільш ефективна співпраця можлива у таких напрямках: надання технічної допомоги, реалізації інвестиційних проєктів, перейняття досвіду та технологій, здійснення спільних наукових досліджень тощо [27]. Більш детальний аналіз напрямів співпраці, презентований І. Матюшенко, О. Прасул, Е. Саргсян, подано в табл. 1.3.

Висновки та рекомендації щодо співробітництва України та Скандинавських країн (за І. Матюшенко, О. Прасул, Е. Саргсян [27, с. 20])

Виконані дії	Висновки	Рекомендації
<p>Аналіз існуючих напрямків співпраці</p>	<p>1. Співробітництво між Україною та Скандинавськими країнами ґрунтується на численних двосторонніх угодах.</p> <p>2. Основними видами інноваційної взаємодії між ними є інвестиційні проекти, співпраця в межах ініціатив з надання технічної допомоги, спільні наукові дослідження (в енергетиці), підтримка реформ, високо-технологічна торгівля тощо.</p> <p>3. Значна частина коштів спрямовується в розвиток альтернативної енергетики України та захист довкілля. Плідна співпраця країн спостерігається також в сфері освіти, інформаційних технологій, відкриття науково-дослідних центрів.</p> <p>4. Головним недоліком інноваційного співробітництва України та Скандинавських країн – спрямованість на вузький перелік галузей та низький рівень промислової інноваційної кооперації.</p>	<p>1. Розширення сфер співпраці за рахунок впровадження спільних проектів в інфраструктурі, авіакосмічній та фармацевтичній промисловості, виробництві комплектуючих для автомобілів.</p> <p>2. Проведення спільних наукових досліджень з біо- та нанотехнологій.</p> <p>3. Підписання угод з метою встановлення партнерських відносин між університетами Скандинавських країн та України.</p>
<p>Оцінка компаративних переваг у торгівлі високотехнологічними товарами та послугами</p>	<p>1. При розрахунку компаративних переваг було виявлено, що невеликі переваги в експорті високотехнологічної продукції Україна має лише в авіакосмічній промисловості (0,25- 5,44).</p> <p>2. Україна, як держава з розвинутим ІТ сектором, має компаративну перевагу в експорті телекомунікаційних, комп'ютерних та інформаційних послуг (у 2017 році 1,02 одиниць).</p>	<p>1. Запровадження державної підтримки авіакосмічної промисловості, створення науково-виробничих кластерів.</p> <p>2. Подальший розвиток та диверсифікація українського ринку ІТ-послуг. З метою підвищення інноваційності України та розвитку високотехнологічних галузей треба:</p> <ul style="list-style-type: none"> зниження податків та надання кредитів з низькими відсотками експортерам високотехнологічних товарів або послуг; збільшення загальних витрат на НДДКР до встановленого європейського рівня; розширення системи інструментів фінансування науково-дослідних робіт (гранти, податкові кредити, дотації); заснування національного фонду з наукових досліджень та розробок; створення технологічної інфраструктури; збільшення видатків на підготовку кадрів.

Заслуговує на увагу і досвід скандинавської системи освіти дорослих, адже це не лише потужний соціальний інститут, а й важливий чинник впливу на демократичний розвиток суспільства, а також вагомий засіб подолання економічної кризи [16]. Скандинавська освіта дорослих (муніципальна освіта дорослих у Швеції, базова освіта дорослих у Данії), спрямована на реалізацію таких соціальних функцій:

- забезпечує навчання населення упродовж усього життя;
- сприяє подоланню різниці між різними суспільними верствами;
- є одним із механізмів соціального захисту населення;
- сприяє соціальній адаптації й професійній мобільності дорослого населення в умовах динамічних суспільних змін;
- забезпечує перекваліфікацію людини згідно з її індивідуальними потребами та бажаннями;
- сприяє збалансованості ринку освітніх послуг відповідно до ринку праці [16, с. 3].

Не менш важливим є досвід Скандинавських країн у сфері захисту довкілля. Ці країни налагодили тісну взаємодію з різноманітними міжнародними організаціями, зокрема з ЄС, Радою Держав Балтійського Моря та Північною Радою.

Як зазначалося вище, екологічні ініціативи в Скандинавських країнах реалізуються у таких аспектах: розвиток екологічних технологій; сортування сміття; підтримка чистоти довкілля; дбайливе ставлення до старих речей, зокрема, одягу; використання відновлюваних джерел енергії; скорочення вуглецевого сліду в атмосфері, цілеспрямований перехід до використання електрокарів, досягнення «чистого нульового викиду вуглецю» та багато іншого. Проте найголовнішим з-поміж усього названого залишається свідоме екоповедінка населення цих країн.

Отже, досвід Скандинавських країн може бути надзвичайно корисним для України в багатьох аспектах, від соціального захисту та збереження природних ресурсів до розвитку науки, технологій та міжнародної співпраці.

Висновки до розділу 1

Проаналізувавши наукову літературу та різноманітні статистичні джерела у першому розділі кваліфікаційної роботи виконано такі завдання: проаналізовано понятійний апарат дослідження та методика здійснення геокультурної характеристики Скандинавських країн; здійснено геокультурну характеристику Данії, Норвегії, Швеції; вивчено досвід суспільно-економічних перетворень Скандинавських країн та визначено його цінність для України.

У межах цього дослідження Скандинавські країни розглянуто як один із європейських субрегіонів, до складу якого входять Данія, Норвегія та Швеція. Обмеження предмету дослідження до трьох країн пояснюємо тим, що Фінляндія має інші географічні та лінгвістичні особливості, а Ісландія має дещо ізольоване острівне географічне розташування. Субрегіон трактуємо як частину регіону, до складу якого входить кілька сусідніх країн, що мають спільні культурно-історичні, фізико-географічні та соціально-економічні особливості розвитку.

Розглянувши різні підходи вчених до здійснення геокультурної характеристики субрегіонів, за основу обрано методику, відповідно до якої геокультурна характеристика Скандинавських країн передбачала опис таких складників: культурно-географічне положення; історико-культурні особливості; еколого-культурні особливості; соціально-культурні особливості; етнокультурні особливості; господарсько-культурні особливості.

Під час характеристики Скандинавських країн з'ясовано, що досліджуваний регіон має тривалу історію становлення, яка відбувалася в межах периферійного географічного положення й складних кліматичних умов. Водночас сучасні скандинави належать до найщасливіших людей, які проживають у країнах з високим рівнем соціального добробуту.

Оцінюючи корисність досвіду соціально-економічних перетворень цих країн вважаємо за потрібне звернути увагу на такі аспекти, як-от: соціальний захист, збереження природних ресурсів, розвиток освіти, науки, та технологій.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ГЕОКУЛЬТУРНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН ПІД ЧАС ФАКУЛЬТАТИВНИХ ЗАНЯТЬ

2.1. Аналіз навчальної програми з курсу географії 10 класу «Географія: регіони та країни»

У 10 класі вивчається курс «Географія: регіони та країни», який реалізується з метою формування в учнів загальноосвітньої школи знань про демографічні особливості й територіальні відмінності просторової організації господарської діяльності в окремих країнах та регіонах світу; умінь «орієнтуватися у світових і регіональних соціально-економічних, суспільно-політичних, екологічних процесах» [2, с. 2].

Програмою цього курсу передбачено 52 години (1,5 години на тиждень) на опанування змісту регіональної економічної і соціальної географії світу. На вивчення Розділу І. Європа виділено 16 годин, зокрема на Тему 1. Загальна характеристика Європи – 6 годин, а на Тему 2. Країни Європи – 10 годин.

Відповідно до одного із завдань нашого дослідження проаналізуємо навчальну програму задля виявлення потенційних дидактичних можливостей вивчення геокультурного розвитку Скандинавських країн у шкільному курсі.

Зауважимо, що через дефіцит годин окреме вивчення Скандинавських країн у шкільному курсу не передбачено. Водночас, повною мірою особливості Скандинавських країн розглядаються під час вивчення багатьох аспектів розвитку Європи, зокрема, особливостей ЕГП та її складу як регіону.

Окрім того, висвітлюючи такі питання, як-от: форми державного правління і територіального устрою країн Європи; міжнародні організації, роль НАТО у загальноєвропейській системі безпеки, вчитель може акцентувати увагу на тому, що до Скандинавських країн належать унітарні держави, які є конституційними монархіями і за рівнем економічного розвитку належать до підгрупи малих індустріально розвинених країн.

Важливим є наголошення на особливостях політичного розвитку цих

держав під час висвітлення географії розширення і поглиблення ЄС та НАТО. Зокрема, у контексті тих кількісних і якісних змін, які відбуваються на сучасній політичній карті світу, варто наголосити, що з 1814 р. Швеція у зовнішній політиці дотримувалася нейтралітету, однак російсько-українська війна вплинула на те, що ця країна 18 травня 2022 року подала заявку на вступ до північноатлантичного альянсу. Аналізуючи склад ЄС можна акцентувати увагу на тому, що Норвегія є однією із перших країн відмовилася від здійснення цієї організації, хоча й продовжує залишатися частиною Європейської економічної зони. До речі, у програмі для індивідуальних досліджень десятикласників пропонують тему «Інтеграційні та дезінтеграційні процеси у Європі», яка також може бути використана задля вивчення Скандинавських країн.

Дидактичні можливості для вивчення Скандинавських країн мають і такі аспекти, як-от: природні умови і ресурси регіону; населення регіону, особливості економіки тощо. У контексті цих питань важливо буде зауважити на периферійному ЕГП країн, їх демографічних особливостях, спільних та відмінних від субрегіону Західної Європи; особливостях економіки, побудованої на базі скандинавської моделі; специфіці північноєвропейського зонального типу сільського господарства тощо.

У змісті знаннєвого компоненту програми передбачено, що учні мають знати, читати карту і показувати на ній європейські країни, зокрема Норвегію, Швецію, Данію; знати основні райони видобування мінеральних ресурсів (Скандинавія) тощо.

За результатами опанування розділу 1, у змісті діяльнісного компоненту передбачено, що учні мають вміти «характеризувати особливості демографічних та урбанізаційних процесів, розселення населення в регіоні; порівнювати чинники міжнародної спеціалізації економічно розвинених країн; обґрунтовувати особливості спеціалізації сільського господарства та розміщення основних осередків переробної промисловості в Європі; пояснювати причини вузької спеціалізації промислового виробництва економічно розвинених невеликих країн Європи; вирізняють особливості

економіки країн Європи, зумовлені регіональною інтеграцією» [2, с. 6].

Зміст оцінно-ціннісного компоненту передбачає, що учні роблять узагальнення щодо причин нерівномірності соціально-економічного розвитку окремих країн та субрегіонів Європи; вплив ТНК (Вольво, Еріксон, АСЕА-Браун Боварі, Електролюкс, Сандвік, Свенська целюлоза, СКФ, Карлсберг, ІКЕА, Статойл, Квернер, Ношк Гідро, Елем тощо) на економіку Європи.

У межах навчальної програми запропоновано виконання практичної роботи 1 «Порівняльна характеристика структури промислового виробництва двох економічно розвинених невеликих країн Європи (на вибір учнів)». Доцільним може бути порівняльний аналіз наприклад західноєвропейської країни і однієї зі Скандинавських (наприклад, ФРН і Норвегії).

Навчальною програмою передбачено приблизний розподіл годин, які можна використати на власний розсуд, поділивши між розділами і темами. Окрім того, на вивчення географії у 10 класі додатково виділено 5 годин резервного часу, під час якого можна поглибити вивчення регіональної економічної і соціальної географії, зокрема геокультурної характеристики Скандинавських країн.

У загальноосвітній школі основною формою організації навчальної діяльності залишається урок. Водночас в умовах дистанційного навчання урок суттєво змінився за змістом комунікації, яка в системі стосунків «вчитель – учень» відбувається за допомогою цифрових засобів.

Важливо відмітити, що у програмі вчителям пропонуються різноманітні форми занять: урок-лекція, урок-семінар, урок-дискусія, урок- «круглий стіл», урок-контроль знань, урок роботи в Інтернеті, урок- практикум, урок-дослідження (міні-проект) тощо [2].

Ураховуючи зміст розділу I Європа, який передбачено навчальною програмою, а також враховуючи кількість резервних годин, які можуть бути використані для поглиблення з теми «Скандинавія», пропонуємо факультативний курс для учнів 10 класу з елементами ClassCraft-квесту «Скандинавія».

2.2. Розроблення електронного факультативного курсу для учнів 10 класу з елементами ClassCraft-квесту «Скандинавія»

Відповідно до четвертого завдання кваліфікаційної роботи нами розроблено електронний факультативний курс для учнів 10 класу з елементами ClassCraft-квесту «Скандинавія».

Оскільки факультатив – це форма позакласної роботи з географії [19]; навчальний курс, який не обов'язковий для відвідування всіма учнями, дидактична мета якого полягає у поглибленні знань учнів з певної тематики чи розділу, то саме таку форму роботи обрано для формування в учнів знань про геокультурну характеристику Скандинавських країн.

Факультативний курс створено в середовищі Classroom (рис. 2.1.), тому що саме ця освітня платформа широко використовується вітчизняними загальноосвітніми закладами для організації навчального процесу в дистанційному режимі.

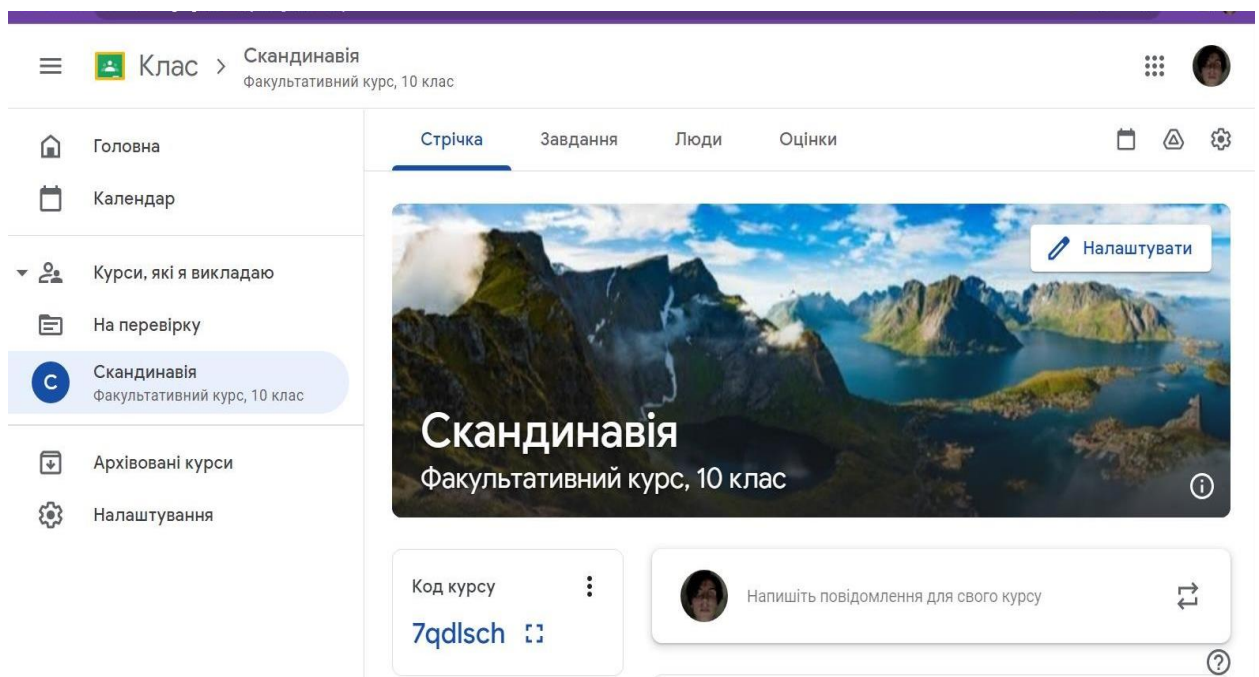

Рис. 2.1. Головна сторінка електронного факультативного курсу для учнів 10 класу «Скандинавія»

Пропонований факультативний курс розраховано на 10 годин і завершується складанням заліку у вигляді ClassCraft-квесту «Скандинавія», що складається з шість станцій.

Зміст факультативного курсу охоплює три теми («Культурно-історичні особливості», «Фізико-географічні особливості», «Соціально-економічні особливості»), які презентовано на рис. 2.2.–2.4.

The screenshot shows the LMS interface for the course 'Скандинавія' (Scandinavia). The left sidebar contains navigation options: Головна, Календар, Курси, які я викладаю, На перевірку, Електронне навчання, Мої курси, Невиконані, Скандинавія (Факультативний курс, 10 клас), and Архівовані курси. The main content area is titled 'Тема 1. Культурно-історичні особливості' and lists three lessons: 'Заняття №1. Місце Скандинавії в європейс...', 'Заняття №2. Історія розвитку Скандинавс...', and 'Заняття №3. Характеристика культурної с...'. Each lesson is marked as 'Без терміну' (No deadline).

Рис. 2.2. Вигляд сторінки теми «Культурно-історичні особливості»

The screenshot shows the LMS interface for the course 'Скандинавія' (Scandinavia). The left sidebar is identical to the previous screenshot. The main content area is titled 'Тема 2. Фізико-географічні особливості' and lists three lessons: 'Заняття №4. Природно-ресурсний потенц...', 'Заняття №5. Особливості природокорист...', and 'Заняття №6. Характеристика об'єктів при...'. Each lesson is marked as 'Без терміну' (No deadline).

Рис. 2.3. Вигляд сторінки теми «Фізико-географічні особливості»

Рис. 2.4. Вигляд сторінки теми «Соціально-економічні особливості»

Стисло схарактеризуємо зміст електронного курсу.

Перше вступне заняття «Місце Скандинавії в європейському регіоні та світі. Культурно-географічне положення субрегіону» передбачає ознайомлення учнів зі скандинавськими країнами, визначення їх місця в європейському регіоні та світі, а також визначення культурно-географічного положення субрегіону Скандинавія.

Рис. 2.5. Робоча поле сторінки другого заняття, присвяченого історії розвитку Скандинавських країн

Під час другого заняття «Історія розвитку скандинавських країн» (рис. 2.5.) десятикласникам пропонується поринути в історію Скандинавії; з'ясувати, коли з'явилися перші поселення на Скандинавському півострові; зустрітися з вікінгами, королями та їх нащадками тощо.

На третьому занятті «Характеристика культурної спадщини Скандинавії» учні дізнаються про об'єкти культурної спадщини Скандинавії, шляхом віртуальної подорожі за допомогою Google Map (див. Додаток А).

Упродовж четвертого – шостого занять, на яких розглядаються такі теми, як-от: Природно-ресурсний потенціал Скандинавії та Особливості природокористування в Скандинавії, учні дізнаються про екофілну поведінку скандинавів, про екологічні ініціативи та заходи, які стали стилем життя населення цих країн. На цих заняттях учні міркують над стратегією сталого розвитку природи і суспільства; шляхом віртуальної екскурсії знайомляться з данськими атракціями, такими як Ілуліссатський льодовик; Ватове море; крейдянні кручі Стивнс-Клінт, норвезькими Гейрангер-фіордом та Нерейфіордом, шведськими архіпелаг Кваркен та Лапонією.

Під час сьомого заняття «Комплексна характеристика населення Скандинавських країн» учні вивчають демографічний розвиток скандинавів, форми їх розселення, міграційні процес тощо.

На восьмому занятті «Характеристика чинників, що визначають місце скандинавських країн в МПП. Основні складові економіки» десятикласники вивчають основні риси скандинавської моделі економіки, її переваги та недоліки; досліджують провідні галузі спеціалізації Скандинавських країн, їх місце і роль в МПП; ознайомлюються з секторами економіки (первинним, вторинними, третинним) тощо.

Під час дев'ятого заняття «Характеристика провідних ТНК Скандинавських країн (ІКЕА)» (рис. 2.6.) старшокласників запрошено до віртуальної екскурсії (див. Додаток Б) задля ознайомлення з провідними транснаціональними корпораціями.

Рис. 2.6. Робоча поле сторінки дев'ятого заняття, присвяченого характеристиці ТНК Скандинавських країн

На підсумковому занятті передбачено узагальнення знань за допомогою участі школярів у віртуальному ClassCraft-квесті «Скандинавія» (рис. 2.7.).

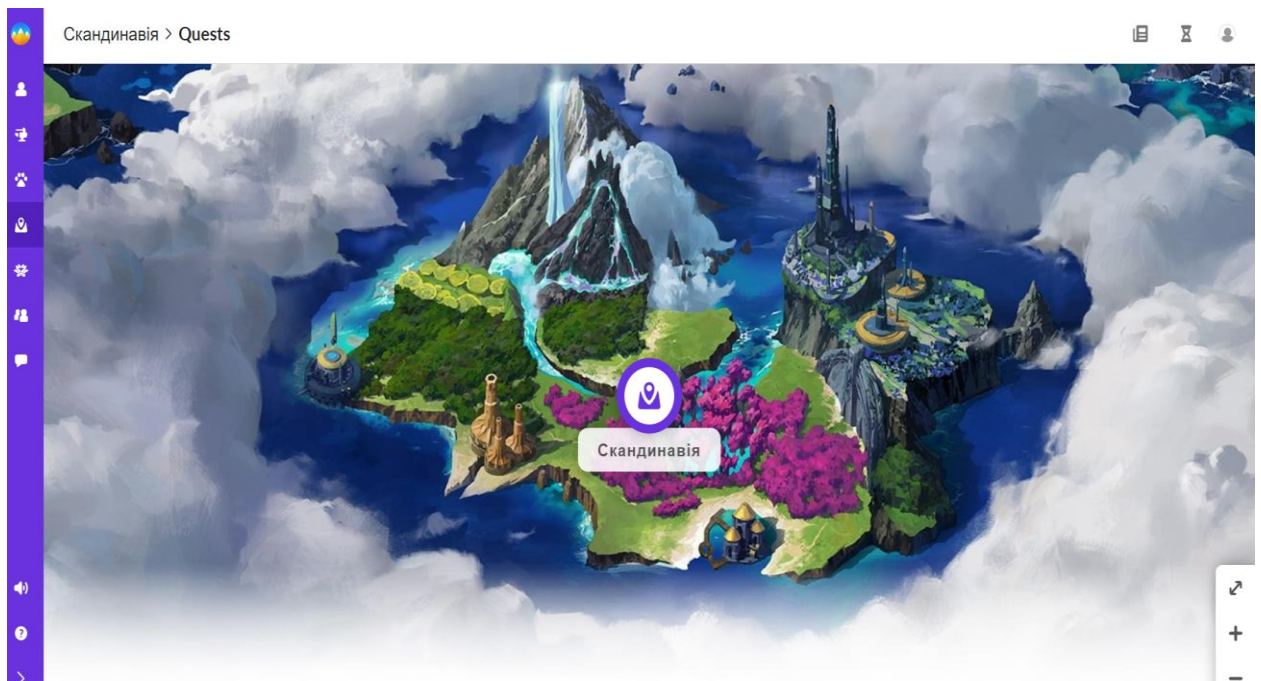

Рис. 2.7. Головна сторінка віртуального ClassCraft-квесту «Скандинавія»

Classcraft – це інноваційний онлайн-сервіс, який дозволяє активізувати навчальну діяльність учнів шляхом використання комп'ютерної гри [15]. Використання елементів гейміфікації під час вивчення географії сприяє мотивації пізнавальної активності учнів, сприяє формуванню пізнавального інтересу учнів. У середовищі Classcraft кожен учень може обрати свого героя, який відправиться під його керівництвом у подорож до країни знань (рис. 2.8.).

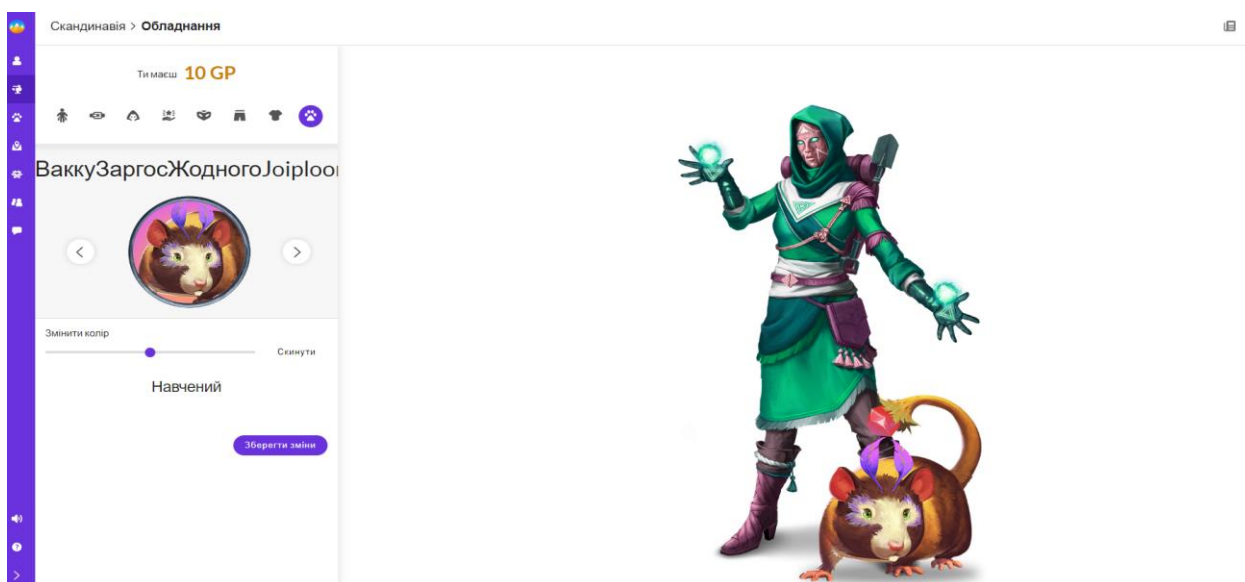

Рис. 2.8. Сторінка «Обладнання», яка дозволяє обрати героя квесту

Кожен герой під час проходження Classcraft-квесту буде удосконалювати свої знання, вміння та навички, а відповідно отримувати заохочення (рис. 2.9.).

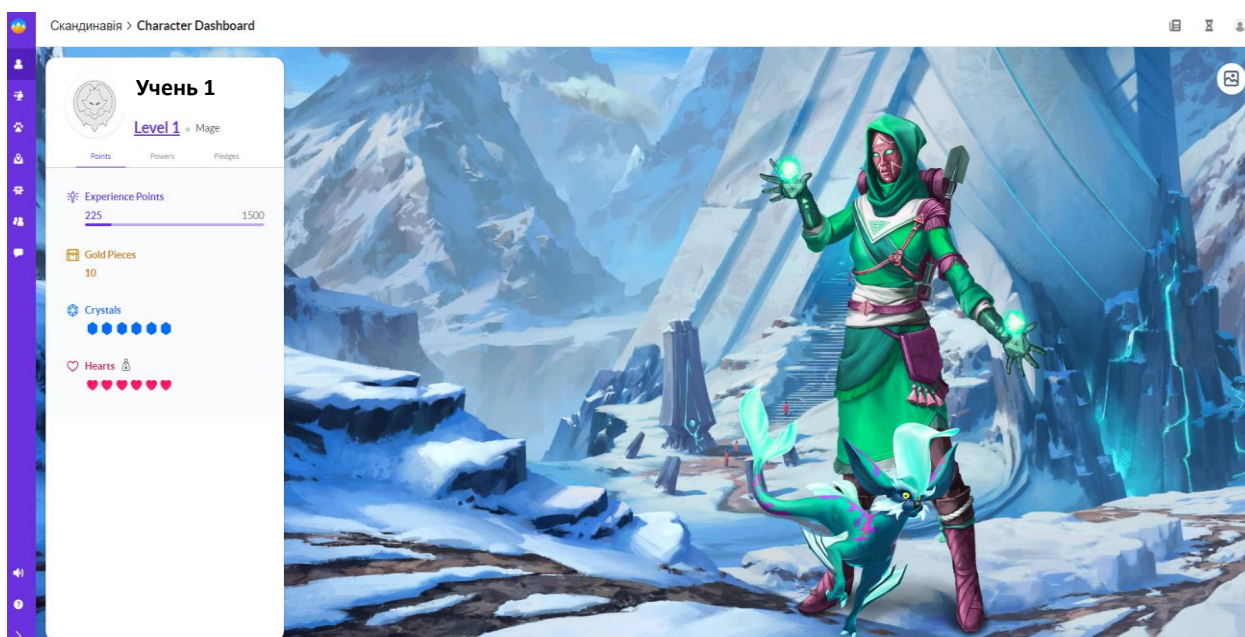

Рис. 2.9. Інформаційна панель з досягненнями головного героя квесту

За потреби вчитель може налаштувати завдання різної складності, які дадуть змогу їх головним героям (скандинавам) заробляти додаткові бали, досвід та інші нагороди. Це може бути, наприклад, виконання домашнього завдання, відповідь на запитання в класі або допомога однокласникам. Окрім того, Classcraft має функцію бойових систем, в яких учні можуть брати участь у битвах з монстрами, виконувати завдання та отримувати нагороди.

У пропонованому нами віртуальному географічному квесті передбачено шість станцій (рис. 2.10), які за змістом відповідають плану, за яким у першому розділі кваліфікаційної роботи здійснено геокультурну характеристику Скандинавських країн, а також змісту розробленого факультативного курсу.

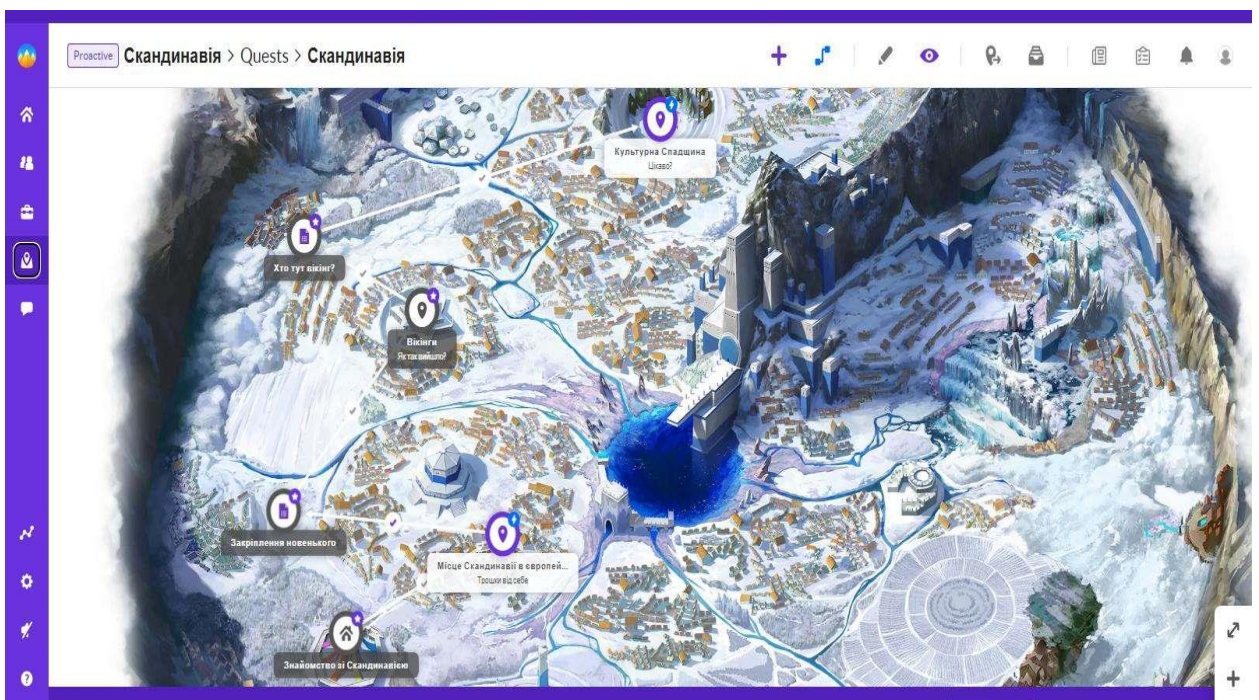

Рис. 2.10. Сторінка Classcraft-квесту «Скандинавія», яка містить шість станцій

Зауважимо, що всі станції учасникам квести не видно, а вони відкриваються поступово по мірі правильного виконання географічних завдання, передбачених для їх виконання. Так на рис. 2.11. видно, що спочатку доступні дві зупинки, а інші приховано за хмарами.

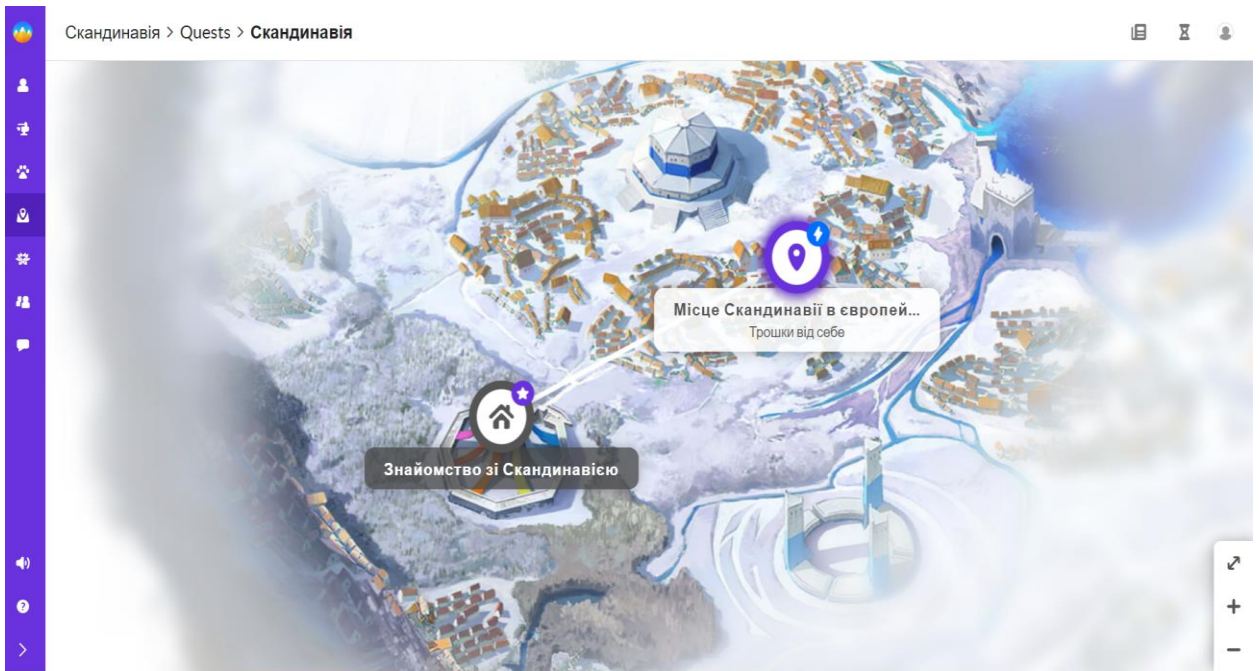

Рис. 2.11. Сторінка Classcraft-квесту «Скандинавія» на початку гри

Для зручності вчителя у середовищі Classcraft-квесту передбачено інформаційну панель, яка дозволяє спостерігати за навчальними досягненнями учнів, коментувати їх дії, заохочувати оцінками і додатковими балами тощо.

Рис. 2.12. Інформаційна панель, яка дозволяє вчителю спостерігати за навчальними досягненнями учнів

Висновки до розділу 2

Під час виконання другого розділу кваліфікаційної роботи «Методичні особливості вивчення геокультурної характеристики скандинавських країн під час факультативних занять» розв'язано низку завдань, зокрема: проаналізовано навчальну програму з курсу географії 10 класу «Географія: регіони та країни та розроблено електронний факультативний курсу для учнів 10 класу з елементами ClassCraft квесту «Скандинавія».

Під час аналізу навчальної програми з шкільного курсу географії, з'ясовано, що окремої теми для вивчення Скандинавських країн чи їх геокультурної характеристики не передбачено, проте дидактичні можливості задля цього має розділ І. Європа, а також такі теми, як-от: Загальна характеристика Європи та Країни Європи. Фактично в межах вивчення кожної із запропонованих тем можна висвітлювати окремі складники геокультурної характеристики Скандинавських країн, шляхом порівняння їх з іншими країнами чи субрегіонами Європи.

З метою поглиблення знань учнів про Скандинавські країни у кваліфікаційній роботі запропоновано факультативний курс для десятикласників «Скандинавія», обсягом 10 годин. Змістом електронного факультативного курсу передбачено вивчення культурно-історичних, фізико-географічних та соціально-економічних особливостей розвитку досліджуваного субрегіону.

Зміст електронного курсу вибудовано з урахуванням методичних особливостей вивчення Скандинавських країн під час факультативних занять з географії, зокрема: враховано специфіку факультативів як варіативних занять, відвідування яких є необов'язковим; передбачено опанування курсу в Classroom, середовище якого є не лише інтуїтивно зрозумілим, а й добре знайомим усім суб'єктам освітнього процесу; запропоновано форму підсумкового заняття у вигляді ClassCraft-квесту, оскільки впровадження елементів гейміфікації під час вивчення географії сприятиме активізації пізнавальної активності та узагальненню й систематизації знань про Скандинавські країни відповідно до програмних вимог навчальної програми 10 класу.

ВИСНОВКИ

Під час виконання кваліфікаційної роботи розв'язано кілька завдань.

1. Розглянуто понятійний апарат дослідження та методика здійснення геокультурної характеристики Скандинавських країн.

На основі наукової літератури розглянуто зміст ключових понять дослідження («Скандинавські країни», «Скандинавія», «Нордичні країни», «геокультурний простір», «геокультурний ландшафт» та інших) та співвідношення між ними. Окрім того, схарактеризовано наукові підходи (С. Коберніка та Р. Коваленка, В. Безуглого, С. Козинець, Б. Яценка, П. Масляка, Я. Олійника та А. Степаненка) до регіонального поділу Європи та її субрегіонів, а також розкрито підходи вчених (С. Гантінгтона, С. Капіруліної) до геокультурного районування.

Скандинавські країни розглянуто як один із європейських субрегіонів, до складу якого входять Данія, Норвегія та Швеція, сусідніх країн, що мають спільні культурно-історичні, фізико-географічні та соціально-економічні особливості розвитку.

У дослідженні акцентовано увагу на окремих методиках здійснення геокультурної характеристики країн /субрегіонів / регіонів (С. Капіруліної, С. Заруцького, Т. Немцевої).

2. Здійснено геокультурну характеристику Скандинавських країн, яка передбачала визначення культурно-географічного положення, а також висвітлення історико-культурних, еколого-культурних, соціально-культурних та господарсько-культурних особливостей Скандинавських країн.

З'ясовано, що Скандинавські країни розташовані в межах європейського геокультурного регіону, який увібрав у себе здобутки західної цивілізації, в основі якої класична спадщина, західне християнство, європейські мови, поділ духовної і світської влади, релігії й політики, концепція центрального місця права, соціальний плюралізм, представницькі інститути, що представляють і узгоджують інтереси різних суспільних груп за умов соціального плюралізму

та знаходять вираз у парламентаризмі й місцевому самоврядуванні; традиція індивідуальних прав і свобод. Скандинавські країни розглянуто як такі, які мали обмежені економічні стартові умови, але в процесі суспільно-економічного розвитку досягли слави високорозвинутих держав соціально-захищених і щасливих людей.

3. Вивчено досвід суспільно-економічних перетворень Скандинавських країн та з'ясувати його цінність для України.

Встановлено, що Україна враховуючи досвід Скандинавських країн має вибудувати індивідуальну соціально-економічну стратегію, спрямовану на подолання корупції, підвищення рівня демократії й довіри населення до влади, зниження рівня безробіття й зростання зайнятості населення, враховуючи загальний стан економіки та особливості національної культури й менталітету.

4. Проаналізовано навчальну програму з шкільного курсу географії, виявлено дидактичні можливості для вивчення геокультурної характеристики Скандинавських країн, а також розроблено факультативний курс для учнів 10 класу задля поглиблення їх знань про Скандинавські країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безуглий В. В., Козинець С. В. Регіональна економічна і соціальна географія світу : навч. посіб. Вид. 2-ге, доп., перероб. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 688 с.
2. Географія. 10–11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-10-11-standart.pdf> (дата звернення: 07.11.2023).
3. Голота Д. В., Мальцева К. С. Імміграційна політика інтеграції в Данії, Норвегії та Швеції: цілі, результати та тенденції. *Наукові записки НАУКАМА*. Київ. 2015. Том 174. Соціологічні науки. С. 61-70.
4. Горіна Г. О. Компаративний аналіз підходів до територіального районування світу за туристичними регіонами міжнародними інститутами. *Економіка і суспільство*. Одеса. 2016. Вип. 3. С. 311-316.
5. Гудзеляк І. Географія населення: навч. посіб. Львів, 2008. 232 с.
6. Гудзеляк І. І., Вигор В. Й. Особливості демографічного розвитку Скандинавських країн. *Економічна та соціальна географія*. Київ. 2011. Вип. 63. С. 220-226.
7. Гурова І. В. Геокультурологія: географічний простір у культурі. URL: <http://conf.vntu.edu.ua/znanosv/2014/txt/Gurova.pdf> (дата звернення: 20.06.2023).
8. Заруцький С. А. Теоретичні підходи культурної географії до вивчення культурно-географічної структури регіонів. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Вип. 18 (243). Луцьк, 2012. С. 96-101.
9. Історія світової культури: навч. посіб. / керівник авт. колективу Л. Т. Левчук. К., 2010. 400 с.
10. Капіруліна С. Л. Кредитно-модульний курс географії культури. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 316 с.

11. Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р. Географія в опорних схемах, таблицях та картосхемах. 6-11 класи: навч. посіб.; за ред. С. Г. Коберніка. Кам'янець-Подільський: Абетка, 2021. 376 с.

12. Коваленко В. Скандинавська модель: секрет успіху країн Північної Європи чи система, позбавлена майбутнього? URL: <https://adastra.org.ua/blog/skandinavska-model-sekret-uspihu-krayin-pivnichnoyi-yevropi-chi-sistema-pozbavlena-majbutnogo> (дата звернення: 01.10.2023).

13. Крамар О. Крок за кроком. Що стало причиною процвітання Скандинавії. URL: <https://tyzhden.ua/krok-za-krokom-shcho-stalo-prychynoiu-protsvitannia-skandynavii/> (дата звернення: 27.10.2023)

14. Лопанова А. Екологічні ініціативи Норвегії та Швеції у рамках міжнародних регіональних організацій. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/16672941.pdf> (дата звернення: 01.10.2023).

15. Наливайко А. Огляд використання онлайнгри Classcraft у навчальних цілях. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/news/ohliad-vykorystannia-onlainhry-classcraft-u-navchalnykh-tsiliakh-5432.html> (дата звернення: 10.11.2023).

16. Огієнко О. І. Скандинавська освіта дорослих як соціальний інститут. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32306668.pdf> (дата звернення: 05.08.2023).

17. Олійник Я. Б. Вступ до соціальної географії : навч. посіб. К. : Знання, 2000. 204 с.

18. Пугачова-Лакішик Д. В. «Спільний націоналізм» в історичному поступі скандинавських держав. Актуальні проблеми історії і філософії у дослідженнях молодих учених : зб. тез учасників конф. молодих учених / за заг. ред. М. М. Бессонової; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України». Київ, 2019. С. 17-22.

19. Самойленко В. М., Топузов О. М., Вішнікіна Л. П., Діброва І. О. Дидактика географії : монографія. К., 2013. 570 с.

20. Сімейна політика в країнах Європи (досвід Швеції, Фінляндії, Франції, Німеччини та Хорватії). URL: <https://tinyurl.com/38n8nzs5> (дата звернення 10.09.2023).

21. Скандинавська мрія. Вражаючі екозвички шведів та норвежців, які варто запозичити українцям. URL: <https://travel.rbc.ua/ukr/show/skandinavskaya-mechta-vpechatlyayushchie-1638455542.html> (дата звернення 10.09.2023).

22. Чернілевський Д. Г. Інтерактивна карта «Об'єкти культурної спадщини Скандинавських країн (ЮНЕСКО)». URL: https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1u-k_DMLR3QVPi4-5-R5cqRpfwZ4Gq-4&ll=63.05179074049629%2C8.561345149999989&z=4

23. Чернілевський Д. Г. Інтерактивна карта «Скандинавські ТНК». URL: <https://www.google.com/maps/d/u/0/viewer?mid=1HPOA1J5EkEejM6I9FXuea6IiRiSvXU&ll=58.26174955193779%2C12.000757350000029&z=5>

24. Юрківський В. М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні країни: підручник. Київ: Либідь, 2001. 416 с.

25. Global Forest Resources Assessment 2020. Food and Agriculture Organization of the United Nations. URL: <https://fra-data.fao.org/assessments/fra/2020> (дата звернення 10.08.2023).

26. Huntington, Samuel P. (1993) The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*. Vol. 72, № 3. pp. 22-49. URL: https://www.guillaumenicaise.com/wp-content/uploads/2013/10/huntington_clash-of-civilizations.pdf

27. Matyushenko, I., Prasol, O., & Sargsyan, E. (2020). Innovation cooperation between Ukraine and Scandinavian Countries under conditions of a new industrial revolution. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, (10), 11-23. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2019-10-01>

28. Net Zero Tracker. URL: <https://zerotracker.net/> (дата звернення 10.09.2023).

29. New registrations of electric vehicles in Europe. European Environment Agency. URL: <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/new-registrations-of-electric-vehicles> (дата звернення 15.09.2023).
30. Population Pyramids of the World from 1950 to 2100. URL: <https://www.populationpyramid.net/denmark/2023/> (дата звернення 15.06.2023).
31. Our World in Data. URL: <https://ourworldindata.org/> (дата звернення 23.06.2023).
32. Ritchie, H., Spooner, F and Roser, M. Forests and Deforestation. URL: <https://ourworldindata.org/forests-and-deforestation> (дата звернення 10.08.2023).
33. Ritchie, H., Mathieu, M. and Roser, M. Research and Development. URL: <https://ourworldindata.org/research-and-development> (дата звернення 10.08.2023).
34. United Nations Statistics Division – Standard Country and Area Codes Classifications. URL: <https://web.archive.org/web/20110713041240/http://millenniumindicators.un.org/unsd/methods/m49/m49regin.htm> (дата звернення: 01.08.2023).
35. World Happiness Report 2023. URL: <https://worldhappiness.report/> (дата звернення: 01.11.2023).
36. World Heritage List UNESCO. URL: <https://whc.unesco.org/en/list> (дата звернення: 01.04.2023).
37. World Population Dashboard of United Nations Population Fund (UNPFA). URL: <https://www.unfpa.org/data/world-population-dashboard> (дата звернення: 21.05.2023).

Додаток А

Інтерактивна карта «Об'єкти культурної спадщини Скандинавських країн (ЮНЕСКО)»*

Об'єкти культурної спадщини
Dima Chernilevsky

20 переглядів
Опубліковано 5 годин тому

[ПОДІЛИТИСЬ](#) [РЕДАГУВАТИ](#)

- Об'єкти ЮНЕСКО Данії**
 - Собор Роскілле
 - Замок Кронборг
 - Ілуліссатський льодовик
 - Ватове море
 - ... і ще 6
- Об'єкти ЮНЕСКО Швеції**
 - Королівський маєток Дротнінггольм
 - Декоровані ферми Гельсінглану
 - Геодезична дуга Струве
 - Радіостанція Гріметон, Варберг
 - ... і ще 12

Гренландія, Ісландія, Швеція, Фінляндія, Велика Британія, Ірландія, Франція, Іспанія, Португалія, Польща, Білорусь

Google My Maps

Дані карт ©2023 Google, INEGI Зображення ©2023 NASA, TerraMetrics Умови 500 км

* Доступ до інтерактивної карти здійснюється за посиланням: https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1u-k_DMLR3QVPi4-5-R5cqRpfwZ4Gq-4&ll=63.05179074049625%2C8.56134514999999&z=4 або за QR-кодом

Інтерактивна карта «Скандинавські ТНК»*

The screenshot displays a Google My Maps interface for a project titled "Скандинавські ТНК" (Scandinavian TNCs) by Dima Chernilevsky. The map shows Scandinavia with various energy companies marked. On the left, a sidebar lists the TNCs for Sweden and Norway. The Swedish TNCs include Volvo, Sony Ericsson, ABB, and Elektrolюкс. The Norwegian TNCs include Norsk Hydro, Statoil, and Kverner. The map also shows major cities and bodies of water like the Baltic Sea and the North Sea.

* Доступ до інтерактивної карти здійснюється за посиланням:

<https://www.google.com/maps/d/u/0/edit?mid=1IHPOA1J5EkEejM6I9FXuea6liRiSvXU&ll=58.26174955193777%2C12.000757350000029&z=5> або за QR-кодом